

Vilniaus universitetas
Istorijos fakultetas
Senovės ir vidurinių amžių istorijos katedra

Justė Janulevičiūtė

Istorijos studijų programa
Magistro darbas

**Moterų vienuolynų reformos LDK XVIII a. II p.: dviejų atvejų
analizė**

Darbo vadovė: doc. dr. Irena Vaišvilaitė

Vilnius, 2007

TURINYS

ĮVADAS 3

1. GARDINO BRIGIČIŲ VIENUOLYNO REFORMA 10

1. 1. Gardino brigičių vienuolynas 10

1. 2. Reformos aplinkybės 11

1. 3. Reforma 13

1. 4. Vyskupų požiūris 20

2. VILNIAUS ŠV. MYKOLO BERNARDINIŲ VIENUOLYNO REFORMA 25

2. 1. Vilniaus Šv. Mykolo bernardinių vienuolynas 25

2. 2. Observancija vienuolyne prieš reformą 27

2. 3. Apaštališkoji vizitacija ir vienuolių priešinimasis 30

2. 4. Reformos dekretas 34

2. 5. Ginčas dėl dvarų ir reformos pabaiga 35

IŠVADOS 40

ŠALTINIAI IR LITERATŪRA 41

Santrauka anglų kalba (Summary) 44

IVADAS

Nuolatinis Bažnyčios poreikis reformuotis, *Ecclesia semper reformanda*, taip pat yra vienuolinių ordinų gyvenimo standartas. Reforma vienuolijose dažniausiai reiškė ne naujovių įvedimą, tačiau siekį grįžti prie ištakų – pirminės regulos ir įkūrėjo dvasios. Žinoma, toks sugrįžimas vykdavo jau naujomis sąlygomis ir atspindėjo naujos epochos dvasią.

XVI a. “iš apačios” kilęs vienuolinio gyvenimo atsinaujinimas neaplenkė ir moterų. Buvo reformuojamos senos (Teresė Avilietė reformavo karmelites) ir kuriamos naujos (Angela Merici subūrė uršulietes) vienuolijos. Visos Bažnyčios, o kartu ir vienuolinio gyvenimo reformos kryptis nurodė Tridento Bažnyčios Susirinkimas (1545–1563). Paskutinėje, XXV susirinkimo sesijoje buvo priimtas dekretas *De regularibus et monialibus*, skirtas vienuolių ordinų reformai. Jame visų pirma pabrėžta, kad vienuoliškas gyvenimas turi remtis regula. Buvo panaikinta komandos sistema, vienuoliams uždrausta turėti asmeninę nuosavybę, numatyta vienuolynų vizitacijų ir vyresniųjų rinkimų tvarka, įvesti amžiaus apribojimai stojantiems į vienuolyną ir kt. Be to, ekskomunikos bausmė numatyta tiems, kurie bandytų priversti merginą stoti į vienuolyną prieš jos valią. Dekretas pakartojė ir atnaujino 1298 m. popiežiaus Bonifacijaus VIII bulės *Periculosa* nuostatas dėl klauzūros. Nuo šiol visos vienuolės turėjo griežtai laikytis klauzūros. Po įžadų davimo bent trumpam palikti vienuolyną jos galėjo tik vyskupui leidus¹. 1566 m. popiežius Pijus V bule *Circa pastoralis* nurodė, jog šių Tridento susirinkimo nutarimų privalo laikytis ir tretininkės. Jos ar bet kokios kitos bendruomenėje gyvenančios moterys turėjo duoti iškilmingus įžadus ir laikytis klauzūros. Nesilaikančioms šių sąlygų buvo uždrausta priimti novices. Leidimą išeiti iš klauzūros galėjo duoti tik popiežius². Tačiau vėliau šio nuostatos buvo retai paisoma, dažniausiai leidimus duodavo vyskupai. 1570 m. tas pats popiežius savo konstitucija *Decori* pažymėjo, kad vienuolės gali palikti klauzūrą tik dėl gaisro, raupsų ar epidemijos, ir tai tik su vyresnybės leidimu³.

Taigi Bažnyčios reformos metu klauzūra tapo neatsiejama moterų vienuolinio gyvenimo dalimi. Tačiau greta siekio kuo labiau atriboti vienuoles nuo pasaulio ir jas

¹ *Decrees of the Ecumenical Councils*, ed. N. Tanner, vol. 2, London, 1990, p. 776-784.

² Pazzelli R. TOR, *The Franciscan Sisters: Outlines of History and Spirituality*, Steubenville, 1993, p. 99-101.

³ *Ibid*, p. 112.

uždaryti “už vienuolyno sienų” kartu gyvavo ir kita moters vietos Bažnyčioje bei visuomenėje samprata⁴. Pamažu kūrėsi moterų bendruomenės, užsiimančios apaštalaujančia ir karitatyvine veikla. Romos kurija į tokius bandymus žiūrėjo labai įtariai ir sunkiai patvirtindavo tokias bendruomenes.

XVI a. pabaigoje ir XVII a. pirmojoje pusėje vyko vienuolinio gyvenimo at(si)naujinimas ir kaimyninėje Lenkijoje. Čia kilo keturios plataus masto moterų vienuolynų savireformos iniciatyvos. Pirmiausia vadovaujamos Magdalenos Morterskos (*Mortęska*) reformavosi Kulmo benediktinės, vėliau – Liublino brigitės, Štelno (*Strzelno*) ir Žvėryno (prie Krokuvos) norbertietės. Iš dviejų pirmųjų atgimusių vienuolynų vienuolės pradėtos siųsti į naujas fundacijas. Netrukus reformuotos benediktinės ir brigitės pasiekė ir Lietuvą. Kartu vykdyta moterų vienuolynų reforma “iš viršaus”. Visų pirma reikėjo pagal Tridento Susirinkimo nuostatus reformuoti prie elgetaujančių vienuolijų veikusias tretininkų bendruomenes. Deja, ne kartą tokios reformos apsiribodavo tik klauzūra ir su ja susijusiais dalykais, nuošalyje paliekant dvasines epochos tendencijas⁵.

Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje XVI a. pabaigoje bernardinai reformavo iš esmės vienintelį tuo metu veikusį⁶ Vilniaus Užupio tretininkų vienuolyną. Tad Bažnyčios reformos laikotarpis LDK visų pirma pažymėtas naujų moterų vienuolynų steigimu. Be jau minėtų bernardinų, Kulmo benediktinių ir brigičių, Lietuvoje įsikūrė basosios karmelitės ir kotrynietės.

Šioje epochoje moterų vienuolijos Lietuvoje nepriklausomai nuo regulos gyveno panašų – klauzūrinį kontempliatyvų gyvenimą (šiuo atžvilgiu išsiskyrė tik kotrynietės). Tačiau vienuolės taip pat užsiimdavo mergaičių auklėjimu. Prie moterų vienuolynų buvo steigiamos brolijos. Tuo metu bent jau Lenkijoje ir Lietuvoje neegzistavo savarankiškos centralizuotos moterų vienuolijos. Atskiri vienuolynai priklausė vyriškosios ordino šakos arba vyskupų jurisdikcijai. Vyskupams pavaldžios vienuolės išlaikė didesnę nepriklausomybę ir savarankiškumą⁷.

---

⁴ Janicka-Olczakowa E., „Zakonny żeńskie w Polsce“, in: *Kościół w Polsce*, t. II: Wiek XVI–XVIII, Kraków, 1970, s. 734-735.

⁵ Borkowska M. OSB, *Panny siostry w świecie sarmackim*, Warszawa, 2002, s. 153.

⁶ 1560 m. Drohičine buvo įkurtas benediktinių vienuolynas, tačiau apie jo gyvavimo pradžią žinoma labai nedaug. Kaune tuo metu greičiausiai buvo ne tretininkų, bet devotų bendruomenė. Žr.: Vaišvilaitė I., „Moterys vienuolės XVII a. Lietuvoje“, in: *Istorinė tikrovė ir iliuzija: Lietuvos dvasinės kultūros šaltinių tyrimai* (Vilniaus dailės akademijos darbai, 31), Vilnius, 2003, p. 73.

⁷ Borkowska M. OSB, *op. cit.*, s. 280.

XVII a. vid. – XVIII a. vid. moterų vienuolynų tinklas toliau pamažu plėtėsi. Šiuo laikotarpiu į LDK atvyko vizitės ir Gailestingosios seserys, arba šaritės. 1737 m. buvo įkurta vietinė Marijos Gyvenimo seserų kongregacija. Vis dėlto iš pradžių naujų apaštalaujančių vienuolijų idėja konservatyvioje Lenkijos ir Lietuvos visuomenėje priimta atsargiai⁸.

Apšvietos epochoje į vienuolius imta žiūrėti priešišškai. Teigta, kad vienuoliniai įžadai pažeidžia individo teises ir prieštarauja žmogaus prigimčiai. Toleruotos tik visuomenei “naudingos”, t. y. karitatyvine veikla ar jaunimo švietimu užsiimančios vienuolijos⁹. Vakarų Europos valstybėse XVIII a. II pusėje jau ryškėjo pirmieji masinio vienuolynų naikinimo požymiai¹⁰.

Abiejų Tautų Respublikoje Apšvietos idėjos įsigalėjo XVIII a. antroje pusėje, valdant Stanislovui Augustui Poniatovskiui. Čia taip pat prasidėjo vienuolinio gyvenimo kritika. Kontempliatyvūs ordinai laikyti nenaudingais ir netgi žalingais valstybei. Panašios pažiūros jų atžvilgiu laikėsi ir pats valdovas¹¹. 1768 m. seimas įvedė amžiaus apribojimus stojantiems į vienuolynus. Kartu apribota galimybė vienuolynams plėsti žemės valdas. 1780 m. nerealizuotas Andriaus Zamojskio (*Zamoyski*) teisių kodeksas numatė tolesnius ordinų suvaržymus ir pavedė vienuolius vyskupų jurisdikcijai. Ketverių metų seime (1788–1792) pasigirdo pasiūlymai panaikinti kai kuriuos vienuolių ordinus, o dalį vienuolių turto perleisti valstybei¹².

Visuomenės požiūrį į vienuolius, o kartu skausmingą tokios situacijos suvokimą puikiai atspindi Gardino vienuolyno abatės Teresės Chreptavičiūtės (*Chreptawiczówna*) žodžiai seserims: “[pasauliečiai] kalba, kad vienuoliai tik valgo, geria ir miega, kad valstybė per juos nyksta ir skursta; [...] dvasininkus iš valstybių išvarinėja, vienuolynus į paprastus gyvenamus namus paverčia, fundacines žemes nusavina; [...] dvasininkams teigia, kad jie tėvynei nereikalingi! O jeigu taip priekaištauja vienuoliams, kurie jiems per išpažintį, pamokymus ir pamokslus rengia amžinąjį gyvenimą, jeigu taip kalba apie juos – ko gi tuomet nepasakys apie mus,

---

⁸ *Ibid.*, s. 86-87.

⁹ Litak S., *Od Reformacji do Oświecenia: Kościół Katolicki w Polsce nowożytnej*, Lublin, 1994, s. 124.

¹⁰ *Katalikų Bažnyčios istorija*, d. II, Vilnius, 1997, p. 200.

¹¹ *Historia Kościoła w Polsce*, t. II, cz. 1, Poznań-Warszawa, 1979, s. 74.

¹² *Ibid.*, s. 75.

kurios, besirūpindamos tik savo išganymu, negalime jiems duoti nieko, išskyrus maldą, kuri jiems mažai rūpi”¹³.

XVIII a. antrojoje pusėje moterų vienuolynų skaičius LDK augo nežymiai, tačiau pašaukimų nemažėjo iki pat valstybės padalinimų. Tuo metu pasireiškia vienuolių disciplinos kritimas ir dvasinio gyvenimo nuosmukis. Kita vertus, kai kuriuose ATR vienuolynuose pastebimi reformų, nors ir lokalinių, bandymai ir vidinio gyvenimo suintensyvėjimas¹⁴. XVIII a. Lenkijoje ir Lietuvoje vykusios moterų vienuolynų reformos labai mažai tyrinėtos¹⁵. Lietuvių istoriografijoje ši tema apskritai negvildenta.

Tyrimo objektas. Šio tyrimo objektu pasirinktos XVIII a. antrojoje pusėje beveik vienu metu vykusios Gardino brigičių ir Vilniaus Šv. Mykolo bernardinių vienuolynų reformos. Tai buvo ne vieninteliai, tačiau LDK mastu ryškiausi bandymai atnaujinti moterų vienuolinį gyvenimą XVIII a. Abi reformos yra skirtingo pobūdžio. Brigičių reforma yra vidinė, kilusi pačių vienuolių iniciatyva, bernardinių – nuleista “iš viršaus”. Pirmojoje didesnis dėmesys skiriamas labiau dvasiniams dalykams, antrojoje – išorinei disciplinai ir klauzūrai. Tokia yra ir bendra moterų vienuolynų reformų tendencija.

Istoriografija ir šaltiniai. Susidomėjimas Gardino brigičių vienuolynu kilo XIX a. pabaigoje, kuomet tai buvo vienintelis dar neuždarytas šio ordino vienuolynas buvusioje Abiejų Tautų Respublikoje. Stengdamasis išsaugoti kuo daugiau žinių apie nykstančias vienuolijas tėvas Wincentas Podlewski OP išleido knygą *Św. Brygida królowa szwedzka i zakon jej pod regułą Zbawiciela*, kurią dedikavo tuometinei vienuolyno priorei jos įžadų davimo 50 metų jubiliejaus proga¹⁶. Gardino brigitems skirtą skyrių jis parašė remdamasis vienuolyno archyve saugotais dokumentais. Jame pateikė bažnyčios bei jos altorių aprašymą ir vienuolyno abačių sąrašą. Tačiau svariausias įnašas į šio vienuolyno istorijos tyrimus priklauso Małgorzatai Borkowskai. Straipsnyje „Miscellanea brygitańskie: Grodno“ tyrinėtoja greta kitų temų aptarė XVIII a. vienuolyno reformos aplinkybes ir trumpai apžvelgė pagrindines

---

¹³ Dzieje kapitularne zakonnic świętej matki Brygitty konwentu grodzieńskiego, wyd. M. Borkowska OSB, K. Obremski, Toruń, 2001, s. 172.

¹⁴ Górski K., *Zarys dziejów duchowości w Polsce*, Kraków, 1986, s. 245-246.

¹⁵ Paminėtinas tik šis straipsnis: Borkowska M. OSB, „Miscellanea brygitańskie: dwie fazy reformy potrydenckiej klasztoru lubelskiego“, in: *Nasza Przeszłość*, t. 89 (1998), s. 125-150.

¹⁶ Podlewski W. M. OP, *Św. Brygida królowa szwedzka i zakon jej pod regułą Zbawiciela*, Kraków, 1892.

reformos kryptis¹⁷. Ji taip pat atkreipė dėmesį į labai įdomų reformos ir vienuolyno istorijos šaltinį (plačiau apie jį – žr. toliau). Vėliau Borkowska su kolega parengė šio šaltinio publikaciją ir parašė įvadinį straipsnį¹⁸. Lietuviškoje historiografijoje nei Gardino brigičių vienuolynas, nei pati vienuolija dėmesio nesulaukė. Galbūt iš dalies dėl to, kad Gardinas nebeprisitaikė šiandieninei Lietuvai.

Apie Vilniaus bernardinų vienuolyną ir Šv. Mykolo bažnyčią rašyta labai daug ir labai įvairiais aspektais. Daugiausia tyrinėtas ansamblio meninis palikimas. Atskirą bibliografiją turi stebuklingu laikomas Švč. Mergelės Marijos su kūdikiu (Sapiegų Madonos) paveikslas. Pirmasis vienuolyno istorijai dėmesio skyrė legendines žinias su tikromis painiojęs Juozapas Ignas Kraševskis¹⁹. Kaip pirmoji mokslinė paminėtina Władysława Zahorskiego studija²⁰. Išsamiausia vienuolyno istorijos apybraiža pateikta knygoje *Klasztory bernardyńskie w Polsce w jej granicach historycznych*²¹. Tačiau apie XVIII a. bernardinų reformą užsiminė tik tėvas Kamilis Kantakas savo monografijoje, skirtoje Lenkijos bernardinų istorijai²² ir Rūta Janonienė straipsnyje paskelbtame knygoje *Lietuvos vienuolynai*²³. Jie abu konstatavo, kad po 1766 m. vienuolyno vizitacijos provincijolas nusprendė įvykdyti reformą. Kantakas išvalgiai pastebėjo, kad maištininkes parėmusiam Masalskiui tikriausiai visų pirma rūpėjo bernardinų dvarai.

Rengiant darbą daugiausia remtasi pirminiais šaltiniais, kurie, kaip ir pačios reformos, yra labai skirtingo pobūdžio. Pagrindinis ir vienintelis brigičių reformos šaltinis yra Gardino vienuolyno *Kapitulų istorija*²⁴. Didžiausią knygos dalį sudaro vienuolyno kapitulų metu abatės Teresės Chrepatvičiūtės vienuolėms sakytos dvasinės konferencijos. Kita dalis – tai kronikiniai įrašai ir kronikininkės komentarai, kai kurių abatės kalbų trumpi atpasakojimai, vizitacijų dekretų kopijos ir kt. *Kapitulų istorija* – taip ją pavadino pati kronikininkė – pradėta rašyti 1760 m. vizitatoriaus

¹⁷ Borkowska M. OSB, „Miscellanea brygitańskie: Grodno“, in: *Nasza Przeszłość*, t. 85 (1996), s. 137-158. Šiame straipsnyje taip pat yra ir nepublikuotų vienuolyno istorijos tyrimų apžvalga.

¹⁸ Borkowska M. OSB, „Wstęp historyczny“, in: *Dzieje kapitularne zakonnic świętej matki Brygitty konwentu grodzieńskiego*, wyd. M. Borkowska OSB, K. Obremski, Toruń, 2001, s. 5-13.

¹⁹ Kraszewski J.I., *Kościół święto-michalski w Wilnie. Obraz historyczny z pierwszej połowy 17 w.*, Wilno, 1833.

²⁰ Zahorski W., *Kościół św. Michała i klasztory panien Bernardynek w Wilnie*, Petersburg, 1911.

²¹ Wyczawski H. OFM, *Klasztory bernardyńskie w Polsce w jej granicach historycznych*, Kalwaria Zebzydowska, 1985, s. 556-560.

²² Kantak K., *Bernardyni polscy*, t. II, Lwów, 1933, s. 386.

²³ Janonienė R., „Vilniaus buvęs bernardinų (klarisių) vienuolynas ir Šv. Arkangelo Mykolo bažnyčia“, in: *Lietuvos vienuolynai. Vadovas*, Vilnius, 1998, p. 304.

²⁴ *Dzieje kapitularne zakonnic świętej matki Brygitty konwentu grodzieńskiego*, wyd. M. Borkowska OSB, K. Obremski, Toruń, 2001.

nurodymu ir tęsta iki 1770 m. Tačiau iš kelių knygų yra iškusi tik viena, apimanti laikotarpį iki 1763 m. pradžios. Kronikininkė parašė *Įvadą į Kapitulų istoriją*, kuriame atpasakojo kai kuriuos ankstesnius įvykius iš vienuolyno gyvenimo. Chreptavičiūtės konferencijų ciklas yra unikalus religingumo šaltinis, o kartu ir to laikmečio literatūros paminklas. Tai vienas iš dviejų išlikusių Lenkijos-Lietuvos abačių sakytų dvasinių pamokymų rinkinių²⁵. Abatės kalbų temas paprastai nulemdavo ne liturginis kalendorius ar Biblijos skaitiniai, tačiau įvairūs vienuolių prasižengimai bei bendruomenėje iškilę nesutarimai. Tad konferencijose atsispindi pačios vyresniosios požiūris į reformą. Komentaruose kronikininkė, neabejotina reformos šalininkė, perteikia savo požiūrį ir vertinimą.

Pagrindiniai bernardinių reformos šaltiniai yra du dokumentų rinkiniai. Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyriuje (toliau – VUB RS) saugoma jau pasibaigus reformai surašyta knyga²⁶. Joje surinkti vienuolyno vizitacijos dekretų nuorašai, įvairūs provincijos kapitulų nutarimai bei nurodymai, skirti vienuolėms. Toliau pagal metus suregistruoti vienuolyno archyve saugoti su reforma ir jos metu vykusiais teismo procesais susiję dokumentai. Taip pat pateiktos svarbiausių dokumentų kopijos. Visa tai dar papildė kronikiniai įrašai apie vizitaciją ir kartais trumpi raštininko komentarai²⁷. Dokumentų pobūdis įvairus: daugiausia korespondencija ir įvairūs teisiniai aktai – skundai, pareiškimai, liudijimai, šaukimai ir pan. Dauguma knygoje minimų dokumentų šiandien jau žuvę. Išlikę yra tik 1767 ir 1769 m. dokumentų aplankai, jie saugomi Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos Rankraščių skyriuje (toliau – LMAB RS)²⁸. Šiek tiek teismo pobūdžio su reforma susijusių dokumentų yra Lietuvos valstybės istorijos archyve (toliau - LVIA). Rašant

---

²⁵ Borkowska M. OSB, „Miscellanea brygitańskie: Grodno“, s. 156. Taip pat yra išlikęs Magdalenos Morterskos konferencijų rinkinys. Tačiau jos pamokymų turinys žinomas iš vienuolių konspektų. Teresė Chreptavičiūtė savo kalbas pasirašydavo raštu.

²⁶ *Zebranie wszystkich (stosujących się do Reguly y konstytucyi X. Honorata Komesa, Arcybiskupa Larryssenskiego y nuncyusza) ordinacyi przewielebnych o.o. kommissarzow y prowincyalow roznemi czasy przy kanonicznych wizytach w.w. Panom świętomichalskim Trzecei Reguły S. Franciszka do obserwowania zostawionych, jako tez procederu połowy mniszek tegoz zgomadzenia niechcące przyjąc reformy z pomoca konsistorza wilenskiego w roku 1765 zaczętego, z rozkazu Iuvenalis Charkiewicz Ex-ministri ac protunc vicary provincialis Super D. na następujące fascykuly podzielone. A. D. 1774*, in: VUB RS, f. 4, b. A333.

²⁷ Nuorodos į šį šaltinį duodamos tokiu principu: jei knygoje yra dokumento kopija, nurodomas konkretus dokumentas; jei remiamasi dokumentų sąrašais ar kronikiniais įrašais, nurodomas tik knygos puslapis.

²⁸ Vilniaus Šv. Mykolo bernardinių vienuolyno reformos dokumentai, 1766–1769 m., in: LMAB RS, f. 9, b. 1286.

darbą, taip pat naudotasi Vilniaus Šv. Mykolo bernardinių kronika, daugiausiai žinių pateikiančia apie pirmąjį vienuolyno gyvavimo šimtmetį²⁹.

Tikslas ir uždaviniai. Darbo tikslas – pasinaudojant pirminiais šaltiniais atlikti dviejų moterų vienuolynų reformų analizę, išryškinti jų savitumus ir bendrumus bei atskleisti LDK moterų vienuolinio gyvenimo XVIII a. spalvingumą. Šiam tikslui pasiekti keliami tyrimo uždaviniai: apžvelgti bendrą vienuolynų raidą ir vidinio gyvenimo tvarką iki reformos; išsiaiškinti reformų aplinkybes, eigą ir galutinio įgyvendinimo perspektyvas; apibūdinti pagrindines reformų temas; atskleisti aukštesnės bažnytinės valdžios atstovų požiūrį į vykstančias vienuolynų reformas ir įvertinti jų vaidmenį reformų eigai.

Tyrimo metodai, darbo struktūra, terminija. Rašant darbą, naudotasi keliais tyrimų metodais, kuriuos nulėmė temos pobūdis, ištyrimo lygis ir šaltinių specifika. Platus pirminių šaltinių panaudojimas ir siekis juos įvertinti pirmiausia vertė taikyti kritinės deskripcijos bei analizės metodus. Aiškinantis reformų pobūdį remtasi ir lyginamuoju metodu. Dėl labai negausios tyrinėjamos temos istoriografijos sintezės metodas taikytas tik fragmentiškai. Atvejo studijos metodas natūraliai nulėmė darbo struktūrą. Kiekviena reforma aptariama atskirame skyriuje, kuris, remiantis tematiniu principu, suskaidytas į smulkesnius poskyrius. Šaltiniuose minimų asmenų pavardės transkribuojamos lietuviškai. Įvardijant juos pirmą kartą, greta transkripcijos skliausteliuose pateikiama ir originali rašybos forma. Sąvokos Lietuva ir Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė tekste vartojamas sinonimine prasme.

---

²⁹ Kałamalska-Saeed M., „Kronika bernardynek świętomichalskich w Wilnie (toliau – *Kronika bernardynek*) // *Nasza Przyszłość*, t. 101 (2004), s. 331-435.

GARDINO BRIGIČIŲ VIENUOLYNO REFORMA

Gardino brigičių vienuolynas

Brigičių, arba Švenčiausiojo Išganytojo, ordiną (*Ordo Sanctissimi Salvatoris*) įkūrė šv. Brigita Švedė (1303–1373), kaip ji tikėjo, paties Kristaus paliepiamu. Pirmajam vienuolynui Vadstenoje vadovavo Brigitos dukra, taip pat šventoji, Kotryna Švedė. Ordino pavidalas buvo aprašytas taip vadinamoje “Išganytojo reguloje”, sudarytoje iš apreiškimų Brigitai. Vienuolynai turėjo būti dvigubi – vyrų ir moterų. Vis dėlto svarbiausia vieta ordine teko moterims, vyrų brigitų pareiga buvo visų pirma teikti dvasinius patarnavimus seserims. Išganytojo ordinas buvo pašvęstas Švč. Mergelės Marijos garbei. Jo nariai laiką skyrė visų pirma maldai ir kontempliacijai. Tiek vyrai, tiek moterys privalėjo laikytis klauzūros³⁰.

Į LDK brigitės atvyko iš Liublino, kur 1426 m. jų vienuolyną įkūrė Lenkijos karalius Jogaila atsidėkodamas Dievui už Žalgirio mūšio pergalę. Reformacijos laikais Liublino vienuolynas išgyveno didelį nuosmukį. XVI-XVII a. sandūroje abatė įvykdė reformą, po kurios vienuolinis gyvenimas suklestėjo, išaugo pašaukimų skaičius, tad imta siųsti vienuoles į naujas fundacijas. Reformos metu buvo panaikinta vyriškoji vienuolijos atšaka, o brigitų vietą užėmė kapelionai³¹. 1733 m. Liublino vienuolyno bendruomenė potridentine dvasia reformavosi dar kartą³².

Gardino brigičių vienuolyną fundavo LDK maršalka Kristupas Veselovskis (*Wiesiołowski*) su žmona Aleksandra Sobieskyte. Aštuonios vienuolės iš Liublino į dar neužbaigtą statyti vienuolyną įvesdintos 1636 m. Pirmąja abate buvo išrinkta fundatorės sesuo Ona. Oficialus fundacijos aktas buvo surašytas 1642 m., kaip Aleksandros Veselovskienės, tuo jau metu našlės, testamentas. Fundatoriai paskyrė vienuolynui po jų dukterėčios ir paveldėtojos Gryzeldos mirties likusią kraičio dalį. Fundacija buvo tokia didelė, kad jos turėjo pakakti 30 merginų, priimamų be kraičio. Testamente maršalkienė paliko tikslius nurodymus dėl vienuolyno tvarkos ir vidinio gyvenimo. Ji labai rūpinosi observancijos lygiu vienuolyne, ypač griežtai nurodė laikytis neturto ir klauzūros. Fundatorė uždraudė priimti mokes ir rezidentes. Pastarosios galėjo gyventi tik už klauzūros ir su sąlyga, kad neturės jokio kontakto su

³⁰ Williamson B., *The Bridgettine Order: Its Foundress, History and Spirit*, London, 1922, p. 50-55.

³¹ *Encyklopedia Katolicka*, t. II, Liublin, 1976, s. 1118-1119; Janicka-Olczakowa E., *op. cit.*, s. 750.

³² Borkowska M. OSB, „Miscellanea brygitańskie: dwie fazy reformy potrydenckiej klasztoru lubelskiego“, s. 143-149.

vienuolėmis³³. Šių nurodymų dėl fundatorės autoriteto brigitės stropiai laikėsi. Tai įdomus pasauliečių įtakos vienuolynų vidiniam gyvenimui pavyzdys³⁴.

Išganytojo ordino gyvenimą reguliuojančios teisinės normos buvo gana sudėtingos. Brigitės laikėsi šv. Augustino regulos ir jau minėtos „Išganytojo regulos“. Tačiau tai dar ne viskas. Taip pat iš apreiškimų šv. Brigitai buvo sudarytas dar vienas nuostatų rinkinys, pavadintas *Extravagantes*. Be to, šv. Brigita prieš mirtį davė savo nuodėmklausiu ir sekretoriui cistersui Petriui iš Alvastro teisę reikalui esant keisti ordino nuostatus. Tad jis pridėjo nuo savęs dar vieną teisių rinkinį, vėliau vadintą Konstitucijomis, kur perteikė ištisis Šv. Benedikto regulos fragmentus. Generalinėje kapituloje, vykusioje motininiame ordino vienuolyne Vadstenoje 1429 m., buvo priimti potvarkiai, tarp Lenkijos ir Lietuvos brigičių žinomi kaip *Vadstenos kapitulos nuostatai*. Jie taip pat laikyti autentiška ordino dvasios ir teisės interpretacija³⁵. Visi šie nuostatai 1673 m. vienu tomu buvo išleisti Liublino brigičių iniciatyva ir lešomis. Gardino vienuolyne buvo žinomas bei naudojamas ir Vilniaus vyskupo Konstantino Kazimiero Bžostovskio sudarytas bažnytinių teisės normų vienuolėms rinkinys (1710 m.). Brigitės buvo vienintelės LDK veikusios taip vadinamos kanauninkės. Gardino vienuolynas priklausė Vilniaus vyskupo jurisdikcijai. Vienuolės su vyskupu susitikdavo visų pirma per vizitacijas.

Reformos aplinkybės

Gardino vienuolyno reformai dirva pradėta ruošti abatės Teresės Emerichūtės (*Emerichówna*) valdymo metu (1737–1758). Iki XVIII a. vidurio Gardino brigitės nebuvo girdėję nei apie ignacišką dvasingumą, kuris formavo Lenkijoje potridentinę vienuolynų reformą, nei apie rekolekcijų praktiką³⁶. Būtent ši abatė įvedė rekolekcijas, tiesa, iš pradžių jos vyko be dvasios vadovo, tik su knyga³⁷.

Veiksny, neabejotinai paskatinęs reforminį elementą vienuolyne, buvo jėzuitai³⁸. 1754 m. vyskupas paskyrė ekstraordinariu Gardino brigičių nuodėmklausiu jėzuitą Tomą Malachovskį (*Małachowski*). Jis ne tik klausė vienuolių išpažinčių keturis kartus per metus, bet ir sakė pamokslus, vedė kasmetines

³³ Aleksandros Veselovskienės 1642 m. testamentu kopija, in: LMAB RS, f. 43, b. 8207, s. 1-35.

³⁴ Borkowska M. OSB, *Panny siostry*, s. 101.

³⁵ Borkowska M. OSB, „Wstęp historyczny“, s. 6-7.

³⁶ Borkowska M. OSB, „Miscellanea brygitańskie: Grodno“, s. 152.

³⁷ *Dzieje kapitularne*, s. 28.

³⁸ Borkowska M. OSB, „Wstęp historyczny“, s. 8.

rekolekcijas³⁹. Galbūt jo dėka vienuolyno bibliotekoje atsirado jėzuitų vidinio gyvenimo meistrų parašytų veikalų. Dalis vienuolių ignacišką dvasingumą priėmė su entuziazmu. Būtent jėzuitai su savo nuoseklumu ir logišku kartą priimtų taisyklių aiškinimu galėjo paskatinti peržiūrėti egzistuojančius vienuolyno papročius ir jų atitikimą regulai bei bendrai bažnytinei teisei⁴⁰.

1758 m. pavasarį mirė vienuolyno vyresnioji Teresė Emerichūtė. Netrukus įvyko naujos vyresniosios rinkimai, kuriuos laimėjo vienuolyno priorė (abatės pavaduotoja) Mariana Micuciankaitė (*Micucianka*). Ji laikinai vadovavo vienuolynui ir iki rinkimų. Neabejotinai jos iniciatyva rinkimuose nedalyvavo devynios jau davusius įžadus, tačiau vyskupo dar nekonsekrutos vienuolės. Šios jaunosios profesės buvo gražintos atgal į noviciatą papildyti formacijos. Pagal bažnytinę teisę jos galėjo rinkti abatę, tačiau pačios negalėjo būti ja renkamos. Gali būti, kad priorė neleisdama balsuoti jaunosioms vienuolėms, tarp kurių galbūt buvo nepopuliari, siekė pati laimėti rinkimus. Kadangi tuo metu vienuolyne iš viso buvo apie 30 seserų, jaunųjų profesių nedalyvavimas galėjo nulemti Micuciankaitei palankią rinkimų baigtį. Tačiau vyskupo Mykolo Jono Zenkavičiaus įgaliotinis Horainas, matyt, prastai išmanė vienuolinę teisę, tad patvirtino rinkimus⁴¹.

Vis dėlto kažkas užstojo jaunąsias vienuoles ir rinkimų procedūrą apskundė nuncijui. Labai tikėtina, kad tai padarė jėzuitas Tomas Malachovskis. Būtent jam galėjo užkliūti teisės pažeidimai, jis turėjo veikimo laisvę ir galbūt jis galėjo numatyti, kad Micuciankos valdymas bus kliūtis pirmus daigus jau leidžiančiai reformos idėjai⁴². Po metų atvyko nuncijaus delegatas, vėlgi jėzuitas Ludvikas de Riaucour. Ištyręs visas aplinkybes, jis paskelbė įvykusius rinkimus negaliojančiais. Tad buvo surengti nauji rinkimai, kuriuose jau dalyvavo visos profesės. Šį kartą dviejų trečdalių dauguma vyresniąja buvo išrinkta Teresė Chreptavičiūtė⁴³.

Naujoji abatė turėjo 48 m., iš kurių 26 buvo praleidusi vienuolyne. Iki tol jokių pareigų vienuolyne ji neužėmė, o atsidėjo visų pirma maldai ir skaitymui. Ji neabejotinai buvo jėzuitų platinto dvasingumo šalininkė. Mylimiausias jos autorius buvo jėzuitas Alonso Roderegius, kurį po to labai dažnai citavo savo konferencijose. Be to, atrodo, buvo labai gerai išsistudijavusi visus brigičių gyvenimą reguliuojančius

---

³⁹ *Dzieje kapitularne*, s. 28-29.

⁴⁰ Borkowska M. OSB, „Wstęp historyczny“, s. 8.

⁴¹ *Ibid*, s. 9.

⁴² *Ibid*, s. 10.

⁴³ *Dzieje kapitularne*, s. 35-36.

nuostatus. Tad galėjo pastebėti vienuolyno papročius, prieštaraujančius regulai, ir tam tikros reformos poreikį.

Reforma

Teresė Chreptavičiūtė ruošdamasi naujoms pareigoms atliko aštuonių dienų rekolekcijas. Iš karto po jų sukviėtė kapitulą, kurioje pasakė pirmą sako kalbą. Joje vyresnioji pabrėžė, kad ji iš seserų trokšta to paties, ko ir Dievas – sutarimo, vienybės bei tarpusavio meilės ir šventųjų regulų laikymosi. Tad žadėjo nei žingsniu neatsitraukti nuo regulos nurodymų. Kartu leido suprasti, kad visą savo vadovavimą stengsis remti meile, nuolankumu ir saikingumu⁴⁴. Savo nuolankumą abatė pademonstravo jau iš karto po jos išrinkimo. Kai pagal paprotį visos vienuolės ėjo nusilenkti naujai išrinktai abatei, ji priėmė tai “su tokia gilia pagarba ir taip žemai nusilenkdama”, kad net nuncijaus delegatas buvo neapsakomai nustebintas⁴⁵. Kalbėdama seserims vyresnioji teigė, kad pavestas jai pareigas priima kaip didelį kryžių, kurio viena savo jėgomis pakelti negali. Tad prašė seserų gyventi vienybėje bei meilėje, laikytis regulos ir taip padėti jai nešti šį kryžių. Tačiau jei jos reikalavimai vienuolėms nepatiktų, abatė buvo pasiryžusi atsisakyti pareigų ir nusikratyti “naštos, kurios niekada netroško”⁴⁶. Toje pačioje kapituloje Teresė Chreptavičiūtė pateikė apsvarstyti seserims naujai jos surašytą dienotvarkę⁴⁷, kurioje jau atsispindėjo kai kurios naujovės.

Svarbiausia vienuolių pareiga ir vienuoliško gyvenimo šerdis buvo dieviškoji tarnyba (*Officium Divinum*) arba Valandų liturgija – bendruomeninė malda chore. Tačiau brigičių vienuolyne buvo prisikaupę tiek papildomų pamaldų ir religinių praktikų, kad dėl laiko stokos dalį arba kartais ir visas liturgines valandas vienuolės

---

⁴⁴ *Ibid*, s. 40-43. Tai pagrindinės brigičių dvasingumo sąvokos.

⁴⁵ *Ibid*, s. 38.

⁴⁶ *Ibid*, s. 43.

⁴⁷ Brigičių dienotvarkė:

5.00 Kėlimasis

5.30 Pirmoji, Trečioji, Šeštoji, Devintoji, Šv. Mišios

11.00 Pietūs, laisvas laikas

13.00 Rankų darbas šiokiadieniais, regulos skaitymas šventadieniais

15.30 Mišparai

17.00 Vakarienė

18.30 Naktinė, skaitymas, pašlakstymas

19.30 Poilsis

11.00 Aušrinė

Rytmetinė giedota kartu su Aušrine.

kalbėjo pavieniui. Taip, pavyzdžiui, buvo įprasta visada asmeniškai kalbėti Pirmąją ir Trečiąją, o pasninko bei pirties dienomis ir kitas kanonines valandas. Abatė pasiryžo išgyvendinti šį paprotį. Jos nurodymu nuo to laiko visos liturginės valandos buvo giedamos kartu chore. Tik kelis kartus per metus ir tai tik dalis kanoninių valandų kalbėtos atskirai. Be to, žiemos metu dėl šalčio kai kurios valandos buvo kalbamos kartu refektoriuje⁴⁸.

Tokia nauja tvarka iš pradžių patiko ne visoms seserims. Bet motinėle savo švelnumu ir kantrumu palenkė jas į savo pusę ir galiausiai visos tam pritarė⁴⁹. Iš tiesų šiai naujovei seserys priešinosi mažiausiai. Galbūt tai liudija pačių brigičių sąmoningumą. Tiesa, ir vėliau pasitaikydavo prasižengimų: vienuolės kartais vėluodavo į liturgines valandas arba iš viso neateidavo, užmigdavo per Aušrinę⁵⁰.

Vienuolyno vyresnioji labai norėjo, kad kasdien būtų aukojamos reguloje nurodytos Šv. Mišios, skirtos Švč. Mergelės Marijos garbei (t.y. antros Mišios). Tačiau šio sumanymo teko atsisakyti, nes dėl finansinių sunkumų vienuolynas vietoje fundacijoje numatytų 6 kapelionų turėjo tik vieną. Tačiau tris kartus per savaitę Šv. Mišios buvo giedamos, nebent dėl didelių šalčių nepavykdavo rasti kapeliono⁵¹.

Brigičių vienuolyne nebuvo praktikuojamas ir nuostatų rinkinyje *Extravagantes* numatytas regulos skaitymas šventadieniais. Taigi motinėle pradėjo šventadieniais skaityti seserims regulą. Po to kalbėdavo su jomis apie aktualius vienuolyno reikalus⁵². Iš pradžių tam vienuolės taip pat nepritarė, tačiau greitai priprato. Nors ir vėliau kartais seserys murmėdavo, kad šis paprotys senas ir sunkus⁵³.

Reguloje brigitėms buvo nurodyta kiekvieną penktadienį vienuolyno galerijomis eiti procesijas giedant atgailos psalmes. Tačiau Gardino vienuolyne procesijos nevisada vykdavo. Kartais dėl šalčio atgailos psalmės buvo kalbamos refektoriuje. Teresės Chreptavičiūtės valdymo metu baigtos statyti vienuolyno galerijos, tad procesijos, kaip teigia kronikininkė, nebebuvo praleidžiamos net per didžiausius šalčius⁵⁴.

Vyresnioji panaikino paprotį naktimis po Aušrinės skaityti meditacijų punktus. Ji manė, kad toks skaitymas neduoda jokios naudos, nes tuo metu vienuolės mažai ką

---

⁴⁸ *Ibid*, s. 45-46.

⁴⁹ *Ibid*.

⁵⁰ *Ibid*, s. 103.

⁵¹ *Ibid*, s. 46.

⁵² *Ibid*, s. 44, 46.

⁵³ *Ibid*, s. 144.

⁵⁴ *Ibid*, s. 45 ir išn. nr. 110.

begirdėdavo, tad tuščiai buvo švaistomas laikas, o rytą dėl to sunku keltis. Tad apsiribojo rytine meditacija ir apmąstymui skirtų punktų skaitymu po vakarinio pašlakstymo. Be to, rytinę meditaciją vyresnioji leido atlikti kada seserys nori – prieš Liturgines valandas ar jau po jų⁵⁵.

Dvasinių knygų skaitymą pietų valgio metu nurodė Šv. Augustino regula. Šio priesako brigičių vienuolyne jau seniai nebuvo laikomasi. Abatė ketino įvesti skaitymą viso valgymo metu tokiu būdu: skaitančioji prieš tai galėtų užvalgyti, o po to skaitydama darytų trumpas pertraukas, kad galėtų atsipūsti. Bet tai nepatiko kai kurioms vienuolėms, tad, siekdama išvengti galimų nesutarimų, vyresnioji įvedė skaitymą ne viso valgymo metu, bet tik iki antro patiekalo⁵⁶. Šiuo nauju papročiu kai kurios vienuolės buvo nepatenkintos ir niurnėjo dėl to labai ilgai. Be to, motinėle nuolat duodavo pastabas valgant nekalbėti. Brigitės, matyt, buvo pratę valgydamos kalbėtis, todėl taip sunkiai priėmė šią naujovę.

Vienuolyno kapitula yra visos bendruomenės susirinkimas, kurio metu aptariami aktualūs klausimai ir problemos. Įprasta jos dalis yra vyresniosios kalba, kartais vyksta pasitarimas ar balsavimas. Kartu atliekama taip vadinama “kalčių kapitula” arba *culpa* – prasižengimų prieš vienuolinę drausmę išpažinimas⁵⁷. Gardino brigičių vienuolyne, kaip rašo kronikininkė, nuo pat įkūrimo kapitulos vyko ne taip, kaip nurodo regula, bet “netgi priešingai”. Per “kalčių kapitulą” visos seserys kartodavo bendrą atmintinai išmoktą formulę, nepriklausomai nuo to, kokius nusižengimus buvo padariusios. Taip tą patį pasisakydavo ir ta, kuri nieko nepadarė, ir ta, kuri buvo kuo nors prasižengusi. Tad buvo sunku suprasti, ar ji tai sako nuoširdžiai, ar tik iš įpročio. Dėl to prasikaltusioji neturėjo jokios naudos dėl viešo pažeminimo ir gėdos. Be to, toks išpažinimo būdas užimdavo daug laiko, tad kapitulos vykdavo retai. Trečia, dar nekonsekuotos profesės skaitant regulą kapitulos metu niekada nedalyvaudavo, o ateidavo jau po konsekruotų vienuolių kalčių išpažinimo⁵⁸. (Vyresnės vienuolės gėdydavosi išpažinti kaltes klausant jaunosioms seserims.) Naujoji abatė pradėjo šaukti kapitulą reguliariai kiekvieną ketvirtadienį. Kapitulos metu kiekviena sesutė trumpai savais žodžiais išpažindavo, kuo prasikalto. Motinėle pasiekė, kad nekonsekuotos vienuolės galėtų likti per kapitulą skaitant

---

⁵⁵ *Ibid.*

⁵⁶ *Ibid.*, s. 47.

⁵⁷ Borkowska M. OSB, „Wstęp historyczny“, s. 6.

⁵⁸ *Dzieje kapitularne*, s. 47-48.

regulą ir tik po to išeitų⁵⁹. Dažniausiai už prasižengimus vyresnioji neskirdavo jokios atgailos, teigdama Dievas yra gailestingas ir pažeminimą bei viešą gėdą priims kaip atgailą⁶⁰. Pripratinti seseris prie naujo kapitulos būdo abatei sekėsi sunkiai, nes “seni papročiai buvo giliai įsišakniję, ir kai kurios vienuolės, ypač vyresniosios, norėjo juos toliau palaikyti”⁶¹. Brigitės skųsdavosi, kad kapitulos sunkios, dažnai po jų išeidavo įsižeidę⁶².

Vyresnioji žinojo, kad dalis vienuolių jai nepritaria, tad jau nuo pat pradžių daugumą savo pamokymų, sakytų kapitulos metu, turėdavo pasirašiusi raštu, kad “reikalui esant, būtų galima parodyti kam reikės parodyti”⁶³. Po to šiuos užrašus pateikdavo kronikininkei, kuri viską perrašydavo į *Kapitulų istoriją*.

Vienas Šv. Augustino regulos paragrafas nurodė vienuolėms pranešti vyresniajai pastebėtus seserų prasižengimus. Taip turėjo būti elgiamasi siekiant dvasiškai pagelbėti, panašiai, kaip pranešama pastebėjus fizinį sesers negalavimą. Matančios prasižengiančias seseris, bet nepranešančios apie tai vyresniajai vienuolės pačios turėjo būti baudžiamos. Naujos abatės reikalavimai laikytis šio priesako sulaukė didžiausio seserų pasipriešinimo. Iki tol, matyt, brigičių vienuolyne niekada nebuvo jo paisoma. Prieš (pirmojo) vyskupo vizitaciją vyresnioji priminė vienuolėms šį regulos paragrafą ir prašė jai pranešti, jeigu mato ką nors taisytina seserų elgesyje⁶⁴. Nuo tada šis “pranešinėjimas” tapo pagrindine vyresniosios ir dalies vienuolių nesutarimų tema.

Abatė ne kartą savo konferencijose įrodinėjo šio priesako reikalingumą ir naudą. “Ko daugiau reikia, norint sugriauti vienuolišką observanciją. Pakanka panaikinti pranešinėjimą (*donoszenie*), kad vyresnioji nieko nežinotų, ir tuomet kiekvienai bus galima daryti, ką tik nori. Bus galima ne tik regulai, bet ir Dievo įsakymams nusižengti”⁶⁵

Kai kurios vienuolės dėl šio reikalavimo reiškė nepasitenkinimą vyresniaja, apkalbėjo, pravardžiavo (“velnias vyresniajai praneša, ne angelas”) ir persekiojo numanomas “skundikes”⁶⁶. Viena sesuo nuolat apkalbėdavo tas, kurios vyresniajai ką

---

⁵⁹ *Ibid*, s. 48-51.

⁶⁰ *Ibid*.

⁶¹ *Ibid*.

⁶² *Ibid*, s. 144 ir kt.

⁶³ *Ibid*, s. 56.

⁶⁴ *Ibid*, s. 69.

⁶⁵ *Ibid*, s. 106.

⁶⁶ *Ibid*.

nors pranešinėja. Dėl to ji buvo praradusi vidinę ramybę. Bet, kaip pastebi kronikininkė, Dievas norėjo ištraukti vienuolę iš tokios būsenos, tad sapne ji gavo perspėjimą, kad išpažintų vyresniajai visas nepagrįstas apkalbas. Persigandusi vienuolė kitą dieną viską išpažino motinėlei ir taip atgavo prarastą vidinę ramybę⁶⁷.

Vienos kapitulos metu abatė raštu pateikė dešimt klausimų ir prašė seserų nuomonės. Buvo klausima: Ar sesuo, pastebėjusi kitos sesers prasižengimą turi pranešti vyresniajai? Ar turi būti baudžiama sesuo, kuri murma ant pranešančių ar jas persekioja. Jeigu pasirodytų, kad kuri nors iš seserų žinojo apie kitos prasižengimą, bet nepranešė vyresniajai, ar reiktų ją bausti? Jei sesuo slaptai pranešė melagingus dalykus, ar galima už tai bausti viešai? Jei kuri nors sesuo kalbėtų ar veiktų prieš vyresniąją, ar galima apie tai informuoti vyresniąją?⁶⁸ Ir pan. Dauguma seserų pateikė savo nuomonę, tačiau trys vienuolės apklausą ignoravo ir į klausimus neatsakė⁶⁹. Niekaip užsispyrėlių nepalenkdama savo pamokymais, vyresnioji ketino šį reikalą palikti vyskupo sprendimui (artėjo antroji vizitacija).

Bet galiausiai minėtos trys seserys pripažino nuodėmklausiu, kad klydo taip pasielgdamos ir išreiškė norą pasitaisyti. Tad, užtariant jam ir vyresniosioms vienuolėms, abatė per kapitulą suteikė progą joms pasisakyti⁷⁰. Seserys su “didžiausiu nuolankumu” viešai išpažino savo kaltę. Vyresnioji tuo labai džiaugėsi, liepė visą šį ginčą kuo greičiau pamiršti ir tų seserų jokiū būdu neapkalbėti ir nepersekioti⁷¹. Tad atrodė, kad viskas baigta, ir vienuolės priėmė ir šią reformos dalį. Tačiau vizitacijos metu kažkas visgi pasakė apie tai vyskupui.

Greta visų naujų papročių abatė reikalavo laikytis visokeriopos vienuolinės drausmės. Griežtą klauzūrą, kaip minėta, numatė ne tik “Išganytojo regula”, bet ir vienuolyno fundacinis aktas (Kalbėdama apie klauzūrą abatė niekada neapeliavo į Tridento Susirinkimo nutarimus.) Brigitės uoliai laikėsi fundatorės nurodymų ir niekada nepriiminėjo mokinių. Kita vertus, po vienuolyną laisvai vaikščiojo patarnaujantys vyrai, ir tai niekam nekliuvo. Tokia praktika XVIII a. II pusėje buvo paplitusi ir kituose vienuolynuose.

Savo siekį griežtai laikytis klauzūros abatė pademonstravo netrukus po jos išrinkimo. Ji prašė vyskupo atleisti sergančias ir silpnas seseris nuo pasninkavimo ir

---

⁶⁷ *Ibid*, s. 164-165.

⁶⁸ *Ibid*, s. 173-174.

⁶⁹ *Ibid*, s. 175.

⁷⁰ *Ibid*, s. 193.

⁷¹ *Ibid*, s. 194-195.

aštunių maršinių dėvėjimo. Vyskupas tam dispensos nedavė, bet suteikė platų leidimą pasauliečiams eiti į klauzūrą. Turėdama tokį leidimą, kaip teigia kronikininkė, vienuolyno vyresnioji lengvai būtų galėjusi patenkinti daugelio damų troškimą atverdama joms klauzūrą. Tačiau ji iš meilės Kristui, kurio regula tai griežtai draudžia, be to, žinodama, kad tai gali turėti žalos jai patikėtoms sieloms, padėjo vyskupui ir pareiškė, kad to visai nenori. Sužavėtas vyskupas pagyrė tokį abatės atsargumą ir pakartojo draudimą pasaulietėms moterims eiti į klauzūrą⁷².

Tačiau netrukus, artėjant vizitacijai, vienuolės ėmė nerimauti ir kaltinti vyresniąją, kad ši norinti atverti klauzūrą. Savo konferencijoje, pasakytoje ruošiantis vizitacijai, abatė pareiškė, kad vizitacijos tikslas nėra, kaip neramios galvos galvoja, “visus gerus dalykus panaikinti ir vienuolinę klauzūrą pasauliečiams atverti”⁷³. Ji tikino, kad vizitacija siekia klauzūrą tik dar labiau suvaržyti. Vyresnioji leido suprasti, kad dėl klauzūros ji pasiryžusi kovoti su visais, išskyrus vyskupą. Be to, žadėjo prašyti vyskupo ypač sustiprinti klauzūrą liežuviams, “apkalbas platinantiems ir nesantaiką sėjantiems” pačioje klauzūroje⁷⁴. Minėti kaltinimai abatei buvo tikrai buvo nepagrįsti.

Vėliau vyresnioji iš tiesų pradėjo tvarkyti kai kuriuos klauzūros nereguliarumus. Ji nurodė vienuolyno ekonomei be būtino reikalo neleisti tarnų į virtuvę, esančią klauzūrinėje vienuolyno dalyje⁷⁵.

Nepaisant to, greitai tarp abatės ir kai kurių vienuolių kilo atviras konfliktas dėl klauzūros. Dingstis jam buvo 1761 m. rudenį vykusios keturių merginų įvilktuvės. Viena iš jų buvo Slanimo maršalkos dukra Ona Valavičiūtė (*Wollowiczówna*). Jos motina išsirūpino iš vyskupo leidimą ta proga įeiti į klauzūrą (tik į vienuolyno koridorių ir vyresniosios kambarį). Abatė dėl to vyskupui nesipriešino, bet, norėdama išvengti neramumų ar seserų murmėjimo, ponios paprašė nepasinaudoti leidimu. Ši su tuo sutiko, tad vienuolyne taip ir neapsilankė⁷⁶. Tačiau kai kurios vienuolės ėmė priekaištauti abatei už tai, kad ji nesipriešino vyskupui ir buvo pasiruošusi atverti klauzūrą⁷⁷. Vyresnioji dėl to ilgai teisinosi ir grasino išvyti tarnus bei tarnaites,

---

⁷² *Ibid*, s. 55.

⁷³ *Ibid*, s. 56-57.

⁷⁴ *Ibid*.

⁷⁵ *Ibid*, s. 92. Tarnai eina į klauzūrą su reikalu, tai yra teisėtai, jei ką nors atneša arba padeda dirbti, be reikalo – jei ateina valgyti arba plepėti.

⁷⁶ *Ibid*, s. 158-159.

⁷⁷ *Ibid*, s. 162.

palikdama visus darbus dirbti pačioms vienuolėms⁷⁸. Po karštų abatės kalbų vienuolės galiausiai viešai išpažino kaltę ir gailėjosi, kad dėl jų užsispyrimo buvo sutrikdyta vyresniosios ir visos seserijos ramybė. Motinėlė paskyrė nusižengėlėms atgailą, ir tas ginčas buvo baigtas⁷⁹. Neužilgo pro šalį važiuodamas vienuolyne apsilankė vyskupas Jokūbas Masalskis su seserimi, kurią kartu įsivedė ir į klauzūrą. Šį kartą dėl to jokio nepasitenkinimo tarp seserų nebekilo⁸⁰.

Abatė žiūrėjo, kad seserys nenusižengtų neturto įžadui. Iš karto po išrinkimo ji surengė celių vizitaciją, kurios metu tikrino vienuolių turimus daiktus. Seserys pačios (ne visos) savanoriškai atidavė motinėlei daiktus, be kurių galėjo apsieiti⁸¹. Teresė Chreptavičiūtė kovojo su maisto dalinimu vargšams be vyresniosios žinios⁸². Abatė niekada neleido vienuolėms priimti paaukotų pinigų, net ir skirtų vienuolyno reikmėms⁸³.

Teresė Chreptavičiūtė savo pamokymuose nuolat kartojo tuos pačius perspėjimus: nevaikščioti po svetimas celes be jos leidimo ir laikytis tylos⁸⁴. Vyresnioji uždraudė melstis kniūbsčiomis, nes kartais vienuolės taip besimeldamos užsnūsdavo⁸⁵. Dėl tokio meldimosi ir itin pagarbaus šv. Brigitos apreiškimų knygos skaitymo, kaip teigia kronikininkė, vienai seseriai buvo pasimaišęs protas. Vyresnioji ir dvasinis tėvas net įtarė, kad čia neapsieita be šėtono pagalbos. Kai jokios kitos priemonės nepadėjo, vienuolė buvo pasodinta į karcerį, iš kurio po vienos nakties išėjo “tarsi kita”⁸⁶. Taigi pasirodė, kad visa tai buvo tik simuliacija. Siekdama užkirsti kelią tokiems atsitikimams ateityje, abatė pradėjo kontroliuoti jaunesniųjų vienuolių skaitomas knygas⁸⁷.

Dauguma vienuolių vyresniosios įvestas naujoves ir visą jos veiklą priėmė su entuziazmu. *Kapitulų istorijos* autorė džiaugėsi kiekvienu abatės patvarkymu ir nuolat knygos puslapiuose ją gyrė. Tačiau natūralu, kad dalis vienuolių sutiko naujoves priešišškai. Tad vyresniajai reformą vykdyti buvo tikrai nelengva, ne kartą ji

---

⁷⁸ *Ibid.*, s. 165-168.

⁷⁹ *Ibid.*, s. 173.

⁸⁰ *Ibid.*, s. 183.

⁸¹ *Ibid.*, s. 51-52.

⁸² *Ibid.*, s. 185, 186-187.

⁸³ *Ibid.*, s. 55.

⁸⁴ *Ibid.*, s. 54, 142, 147 ir kt.

⁸⁵ *Ibid.*, s. 142.

⁸⁶ *Ibid.*

⁸⁷ *Ibid.* M. Borkowskos manymu, abatė greičiausiai apskritai uždraudė skaityti šv. Brigitos apreiškimus be komentarų.

ketino atsistatydinti. Abatės pradėta veikla įnešė į bendruomenę daug neramybės ir susiskaldymo. Savo dvasinėse konferencijose Teresė Chreptavičiūtė nuolat kalbėjo seserims apie tarpusavio meilę, nuolankumą ir paklusnumą abatei. Tokiomis aplinkybėmis buvo svarbus vyskupų, kurių jurisdikcijai brigitės priklausė, požiūris ir palaikymas. Vyskupai paprastai paremdavo tarp pačių vienuolių kylančias reformos iniciatyvas.

Vyskupų požiūris

Praėjus maždaug metams po išrinkimo, pati abatė kvietė vyskupą atvykti į vienuolyną. Jo apsilankymui, kaip rašo kronikininkė, buvo kelios priežastys: pirma, reikėjo nuraminti kai kurias nepatenkintas vienuoles; antra, konsekruoti devynias profeses; trečia, gauti atleidimą nuo tų išpareigojimų, kurių brigitės dėl svarbių priežasčių nevykdo, ypač dėl nebeatliekamų religinių apeigų ir maldų, numatytų testamentais, iš kurių vienuolynas pinigų nebegauna; galiausiai, vyresnioji, siekdama nuraminti kai kurias seseris, abejojančias jos išrinkimo teisėtumu, ketino atsistatydinti⁸⁸. Tačiau svarbiausias vizitacijos tikslas, kaip pažymėjo pati abatė, buvo sustiprinti ramybę, vienybę, meilę ir visokeriopą observanciją⁸⁹.

1760 m. rugpjūčio mėnesį vienuolyną vizitavo Vilniaus vyskupo Mykolo Jono Zenkavičiaus įgaliotinis vyskupas sufraganas Antanas Juozapas Źulkovskis (*Żółkowski*)⁹⁰. Šio apsilankymo metu vyskupas konsekravo 9 profeses. Viena iš jų buvo našlė, tad dėl jos konsekracijos išliko problemų. Visų pirma, kanonų teisė draudė konsekruoti našlę. Be to, pontifikale buvo aprašytos tik merginų konsekracijos apeigos. Gardino brigičių vienuolyne niekada tai nebuvo praktikuojama. Visgi pasirodė, kad nuostatų rinkinyje *Extravagantes* numatyta ir našlių konsekracija, suteikiant joms “susilaikymo veliumą”, skirtingai nuo merginų, kurios gaudavo “skaistybės veliumą”. Tad galiausiai našlė buvo konsekruota, tačiau apeigų metu eilėje užėmė vietą ne pagal vyresnumą (t. y. pagal profesijos davimo laiką), bet ėjo paskutinė po visų merginų⁹¹.

---

⁸⁸ *Ibid.*, s. 55-56.

⁸⁹ *Ibid.*

⁹⁰ *Ibid.*, s. 71-72.

⁹¹ *Ibid.*, s. 83-88.

Po vizitacijos Žulkovskis surašė baigiamąjį dekretą⁹². Juo vyskupas uždraudė slaptus pokalbius, įvairius skundus, abatės ir kitų seserų apkalbas, drumsčiančias ramybę. Abatę įpareigojo už tokius dalykus ne tik barti, bet ir bausti atimant balsavimo teisę kapituloje. Priminė, kad brigičių ordino pagrindas yra nuolankumas, tad liepė nesididžiuoti, bet vienai kitą lygiai gerbti ir mylėti, o abatei rodyti ypatingą pagarbą ir paklusnumą. Grasindamas ekskomunika Žulkovskis įsakė pamiršti visus buvusių nesutarimus, apie juos niekur nerašyti ir nekalbėti. Be to, nurodė vienuolėms nesikišti į abatės ir kitų pareigūnių valdymą ir kiekvienai žiūrėti savo pareigų ir darbų. Įspėjo, kad prieš pareigūnių rinkimus seserys tarpusavyje nesitartų, už ką žada balsuoti, ir pačios jokių pareigų nesiektų; tačiau išrinktos pareigų eiti neatsisakytų ir prieš laiką neatsistatydintų. Vizitatorius uždraudė be vyresniosios leidimo ir žinios lankytis vienuolėms svetimose celėse ir dalinti nuo savęs atlikusį maistą, ypač už kokias nors paslaugas. Nurodė per kapitulą kaltes išpažinti savais žodžiais dalyvaujant kartu visoms seserims. Vyresniąją įpareigojo apie šio dekreto nesilaikančias pranešti vyskupui ordinarui arba jam.

Vizitatorius pažymėjo, kad klauzūros pagirtinai laikomasi, neleidžiant į vienuolyną ne tik vyrų, bet ir moterų. Tačiau pastebėjo, kad išgalėjęs žalingas paprotys: tarnai, iš dvaro atvykę tarnauti į vienuolyną, mieste susituokdavo ir jau likdavo jame gyventi, taip vienuolynas prarasdavo pavaldinius ir patirdavo nuostolius. Tad nurodė susituokusius tarnus siųsti atgal į dvarą.

Vyskupas pavedė vyresniajai sudaryti pagrindinių ordino nuostatų santrauką ir parankinius taisyklių rinkinius atskiroms pareigūnėms “kad jaunesnės arba ir vyresnės seserys pačios nedrįstų aiškinti šventos regulos ir laikytis kai kurių papročių labiau nei regulos”⁹³. Be to, nurodė sudaryti vienuolyno aktų knygą. Būtent po šio paraginimo vienuolyne pradėta rašyti *Kapitulų istorija*.

Kai kurias dekrete nepaminėtas temas vizitatorius aptarė žodžiu. Jis nurodė pietų metu skaityti iki valgymo pabaigos tokiu būdu vyresnioji buvo sumanusi. Uždraudė iki tol įprastus pavakarius pasninko dienomis. Liepė nepraleisti procesijų, išskyrus tas dienas, kurios numatytos reguloje. Atleido nuo išipareigojimų melstis, jei iš užrašymų nebegaunami pinigai⁹⁴. Be to, davė leidimą sergančioms vienuolėms valgyti savo celėse, ekonomėms reikalus aptarinėti už klauzūros esančiame darže,

---

⁹² *Ibid*, s. 77-81.

⁹³ *Ibid*, s. 79.

⁹⁴ Vyskupas pasakė labai gražiai: “rzecz zwyczajna, iż kiedy ustaje płaca, tedy musi ustawać i praca”. *Ibid*, s. 82.

priimti keliaujančias vienuoles be raštiško vyskupo leidimo⁹⁵. Galiausiai vyskupas patvirtino popiežiaus nuncijaus Liudviko de Riaucour laišką, kuriame teigiama, kad Teresės Chreptavičiūtės elekcija buvo teisėta⁹⁶.

Kaip matyti, vizitatoriaus dekretas atkartoja beveik visus vyresniosios reformos punktus. Tad galima teigti, kad vyskupas visiškai pritarė abatės vykdomai reformai ir “legalizavo” ją. Be to, leido ir net įpareigojo vyresniąją tramdyti nepritariančias reformai vienuoles. Ypač susižavėjęs abate ir jos ištikimybe regulai buvo vizitacijos raštininkas Smolensko kanauninkas Mykolas Kadlubovskis (*Kadłubowski*). Savo kalboje, pasakyoje po vizitacijos, jis negailėjo vyresniajai gražių žodžių ir lygino ją moterų vienuolinio gyvenimo reformatore Terese Aviliete⁹⁷. Po vizitacijos abatė net kelias konferencijas paskyrė vizitacijos dekreto komentavimui. Ji įrodinėjo, kad kiekvienas vyskupo dekreto punktas yra pagrįstas regula⁹⁸.

Gavusi vyresnybės pritarimą, Teresė Chreptavičiūtė toliau tęsė pradėtą darbą. Praėjus maždaug dviem su puse metų buvo ruošiamasi kitai vizitacijai. Vizituoti turėjo neseniai vyskupu išventintas Ignas Jokūbas Masalskis. Vyresnioji, žinodama, kad yra ja nepatenkintų, prieš vizitaciją prašė vienuolių gerai viską apgalvoti ir pasiruošti pokalbiui su vyskupu: ją kaltinti ar save teisinti. Pati žadėjo pulti vyskupui į kojas ir prašyti, kad jis pasakytų, kur slypi visų neramumų priežastis. Ir kodėl nepaisant dekretų nurodymų ir jos pačios pastangų vienuolyne nėra sutarimo, meilės ir apskritai observacijos. Jei pasirodytų, kad dėl visko kalta ji pati, abatė buvo pasiryžusi atsisakyti savo pareigų. Be to, pabrėžė, kad nesibaimintų, jog vyskupas jaunas, nes jo protas “senas ir išvalgus”⁹⁹.

1762 m. gruodžio mėnesį vizitacija prasidėjo iškilmingomis Šv. Mišiomis, kurias aukojo pats Masalskis. Vyskupas, kaip pats sakė, parodė brigitėms ypatingą savo palankumą, kai tik pradėjęs valdyti dieceziją pirma apsilankė jų vienuolyne¹⁰⁰. Vizitaciją Masalskis užbaigė ir dekretą surašė po kelių savaičių, kitų metų sausio mėnesį¹⁰¹.

---

⁹⁵ *Ibid.*

⁹⁶ *Ibid.*, s. 83.

⁹⁷ *Ibid.*, s. 77.

⁹⁸ *Ibid.*, s. 107-111, 122-136.

⁹⁹ *Ibid.*, s. 189-193. Masalskis vyskupu tapo būdamas 33 m.

¹⁰⁰ *Ibid.*, s. 197-198.

¹⁰¹ *Ibid.*, s. 199-205.

Vyskupas apgailestavo, kad brigičių vienuolyne trūksta meilės bei vienybės. Ir išpėjo, kad kitą kartą, radęs vienuolyne kažką panašaus, padėjęs į šalį gailėstingumą, parodys ganytojišką griežtumą. Jis nurodė seserims pamiršti pykčius ir mylėti vienai kitą. Abatę įpareigojo visa tai prižiūrėti ir užkirsti kelią bet kokiems nesutarimams, mokyti ir bausti seseris.

Vyskupas nurodė, kad pranešinėti abatei apie kitų seserų prasižengimus galima tik iš meilės, bet ne iš neapykantos, t. y. visiškai tyra intencija; abatė turėjo laikyti tai paslapyje, kad nekristų net menkiausias įtarimas ant ją informavusios sesers. Dvasiniam patogumui vizitatorius vietoje vieno paskyrė tris ekstraordinarius nuodėmklausius. Be to, uždraudė pokalbius apie nuodėmklausius ir jų dvasinio vadovavimo būdus, nes dėl tokių nereikalingų svarstymų prasideda įvairūs pykčiai ir nesutarimai.

Vizitatorius liepė pamaldoms skirtą laiką pašvęsti Valandų liturgijai. Vienuolėms, atsakingoms už tvarką vienuolyne, nurodė tikrinti celes darbo bei meditacijų metu ir žiūrėti, ar visos seserys yra ten, kur turėtų būti. Bendrauti su pasauliečiais leido tik reguloje numatytu laiku ir būdu (t. y. sekmadieniais ir per didžiąsias šventes nuo Devintosios iki Mišparų). Jis sureguliovo amžinųjų įsipareigojimų įvairiems asmenims atlikimo tvarką. Nurodė mokėti dviem kunigams, kad kasdien už fundatorius aukotų numatytą skaičių Šv. Mišių¹⁰².

Masalskis pasibaisėjo klauzūros pažeidimais ir griežčiausiai uždraudė vienuolyne dirbti vyrams kūrikams. Pabrėžė, kad į vienuolyną gali įeiti tik nuodėmklausys, gydytojas ar amatininkas, ir tai tik esant reikalui. Žiemą nurodė pasamdyti dvi ar tris stiprias moteris, kurios nešiotų malkas ir kūrentų krosnis. Pažymėjo, kad kituose vienuolynuose apsieinama be vyrų pagalbos net ir šiuose darbuose. Taip pat uždraudė daržininkams nakvoti darže ir priminė fundatorės nurodymą, kad į parlatorijų seserys neitų po vieną, o tik su palydove.

Vizitatorius liepė taupyti atliekamus pinigų ir saugoti juos bendroje kasoje. Taip pat paliko patarimus, ką daryti jei dėl infliacijos sumažėtų vienuolyno pajamos. Be to, nurodė pastatyti fundacijoje numatytas atskiras celes su krosnimis visoms vienuolėms (tuo metu trečdalis vienuolių dar neturėjo asmeninių celių). Vyskupas atleido nuo pareigos skaityti jo pirmtakų dekretus įpareigodamas skaityti tik jo

---

¹⁰² Pagal fundatorės testamentą išlaikymas buvo paskirtas 6 kapelionams. Tad kasdien bažnyčioje turėjo būti giedamos 6 Mišios, iš kurių 3 už fundatorių šeimą (už abu Viesiolovskius ir už Gryzeldą). Tuo metu buvo tik vienas kapelionas.

dekretą. Taip pat užsiminė, kad abatė į jį kreiptųsi tik svarbiais reikalais, o kitus tvarkytų pati.

Kadangi nurodymas kūrikus pakeisti moterimis pasirodė neįgyvendinamas, vyriausios vienuolės iš karto vyskupo paprašė panaikinti tą punktą. Tačiau vyskupas nesidavė įkalbamas ir liepė bent pabandyti. Visgi patirtis parodė, kaip užsimena kronikininkė, kad moterys gali susidoroti šiuo darbu¹⁰³.

Šis vizitacijos dekretas puikiai paliudija, kaip skirtingai aukštesnioji bažnytinė valdžia traktavo tuos pačius dalykus, visų pirma klauzūrą. Masalskis pasirodė, kaip griežtas ir kartu labai rūpestingas vizitatorius. (Dėl to dar įdomesnė jo laikysena bernardinų reformos metu.) Deja, šia vizitacija *Kapitulų istorija* baigiasi. Taigi neaišku, kaip šį dekretą brigitės priėmė ir kaip jo laikėsi. Kartu nežinia, kokia buvo tolesnė reformos eiga.

Teresė Chreptavičiūtė vadovavo vienuolynui iki savo mirties 1773 m. Tais pačiais metais jėzuitas Jakub Linkenheiner dedikavo jai kito jėzuito knygos “Šv. tėvo Ignaco Dvasinės pratybos” vertimą į lenkų kalbą. Vienuolyno metrikoje ši vyresnioji po mirties apibūdinama kaip ypatingai dievota. Toks apibūdinimas toje metrikoje daugiau neskirtas jokiai kitai vienuolei. Tad galima manyti, kad galiausiai šios abatės veikla bent jau svarbiausiais punktais buvo priimta¹⁰⁴.

---

¹⁰³ *Ibid*, s. 205

¹⁰⁴ Borkowska M. OSB, „Wstęp historyczny“, s. 13.

VILNIAUS ŠV. MYKOLO BERNARDINIŲ VIENUOLYNŲ REFORMA

Vilniaus Šv. Mykolo bernardinų vienuolynas

Tridento Bažnyčios Susirinkimo nutarimus dėl vienuolių reformos Abiejų Tautų Respublikoje įgyvendinti pradėjo Lenkijos bernardinų provincijolas Benediktas Gansiorekas (*Gąsiorek*). Jo iniciatyva ir rūpesčiu bernardinų vienuolynai buvo reformuojami visuose svarbiausiuose miestuose: Krokuvoje, Varšuvoje, Poznanėje, Lvove ir Vilniuje¹⁰⁵. Tam visų pirma reikėjo surasti lėšų, nes buvo būtina pastatyti klauzūros reikalavimus atitinkantį vienuolyną su sava bažnyčia ir užtikrinti nuolatinės pajamas, leidžiančias vienuolėms atsisakyti pragyvenimo iš savo rankų darbo ir gyventi klauzūroje.

Vilniuje bernardinams pavyko įtikinti neseniai iš kalvinizmo atsivertusį LDK kanclerį ir Vilniaus vaivadą Leoną Sapiegą, iš pradžių ketinusį įkurti brigitečių vienuolyną, paskirti fundaciją Užupio tretininkėms¹⁰⁶. 1594 m. jis padovanojo vienuolėms savo rezidenciją ir sklypą, kuriame tais pačiais metais prasidėjo vienuolyno ir bažnyčios statyba. Jau 1596 m. į naująjį vienuolyną iškilmingai įvesdintos 8 Užupio bernardinės, sutikusios priimti klauzūrą ir duoti tris iškilmingus įžadus. Tą pačią dieną kartu įvyko dar trijų merginų, tarp jų ir fundatoriaus dukterėčios Teofilės Sapiegaitės, įvilktuvės¹⁰⁷.

Sapiega bernardinų vienuolynui užrašė du dvarus (dar vieną dvarą Sapiegaitė atsinešė kaip kraitį) ir stambias kapitalines sumas, be to, dosniai aprūpino bažnyčią įvairiais auksiniais ir sidabriniais reikmenimis¹⁰⁸. Vėliau šią fundaciją papildė kitų geradarių užrašymai ir į vienuolyną stojančių merginų kraičiai¹⁰⁹. Bernardinėms priklausė keturi stambūs dvarai su beveik trisdešimčia kaimų ir dviem miesteliais¹¹⁰.

Šv. Mykolo vienuolės laikėsi Šv. Pranciškaus Trečiojo ordino, arba atgailautojų, regulos, popiežiaus Leono X pritaikytos (1521 m.) moterų, gyvenančių kartu, poreikiams. 1633 m. vizituodamas vienuolyną apaštališkasis nuncijus Honoratas bernardinėms surašė konstitucijas, atitinkančias potridentes Bažnyčios

¹⁰⁵ Kantak K., *op.cit.*, s. 358-359.

¹⁰⁶ *Ibid*, s. 363.

¹⁰⁷ *Kronika bernardynek*, s. 337.

¹⁰⁸ Fundacinio akto kopija, in: LMAB RS, f. 9, b. 136; *Kronika bernardynek*, s. 338-339.

¹⁰⁹ Wyczawski H. OFM, *Klasztory bernardyńskie w Polsce w jej granicach historycznych*, Kalwaria Zebzydowska, 1985, s. 558.

¹¹⁰ *Kronika bernardynek*, s. 367.

normas. 1737 m. Gardine vykusioje Lietuvos bernardinų kapituloje nutarta paruošti konstitucijas, skirtas visos provincijos bernardinų vienuolynams. 1740 m. šios konstitucijos buvo patvirtintos generalinėje ordino kapituloje ir išspausdintos¹¹¹.

Reformuotos bernardinės supanašėjo su antrojo šv. Pranciškaus ordino vienuolėmis – klarisėmis. Tad galbūt neatsitiktinai Šv. Mykolo bernardinės kai kuriuose šaltiniuose, visų pirma vyskupų relacijose *ad limina*, vadinamos šv. Klaros seserimis, taip atskiriant jas nuo Užupio tretininkų, vadintų koletėmis¹¹². Toks įvardijimas kartu liudija tuometinę moterų religinių bendruomenių įvairovę, kurioje kartais buvo sunku susivokti ir dvasininkams ar net pačioms vienuolėms. Pagal popiežiaus Pijaus V bulę, nereformuotos Užupio bernardinės negalėjo priimti noviceių ir buvo pasmerktos natūraliai išmirti, tačiau jų vienuolynas, gavęs tylų valdžios pritarimą, ilgainiui išliko. Užupietės gyveno pagal kitą Šv. Pranciškaus Trečiojo ordino regulos variantą ir atskirus vyskupo bei provincijolo joms patvirtintus nuostatus¹¹³. Neduodamos neturto įžado, jos visų pirma išlaikė platesnes teises turėti asmeninę nuosavybę ir laisvai ja disponuoti¹¹⁴. Tačiau į visas naujas fundacijas vyko vienuolės iš reformuotojo bernardinų vienuolyno.

Šv. Mykolo bernardinės priklausė iš pradžių Lenkijos, nuo 1637 m. – Mažosios Lenkijos, o nuo 1731 m. – Lietuvos Mažesniųjų brolių observantų jurisdikcijai. Jie turėjo rūpintis tiek dvasiniais, tiek ir materialiniais ordino sesių reikalais. Bernardinai atliko nuodėmklausių, kapelionų ir pamokslininkų pareigas jų vienuolyne. Provincijolas buvo vyriausias kilnojamo ir nekilnojamo bernardinų turto administratorius. Jis kontroliavo vienuolyno pajamas ir išlaidas, tvirtino turto pirkimus, dvarų ekonomai ir kiti pareigūnai buvo renkami su jo pritarimu¹¹⁵. Tačiau vyskupas turėjo teisę ir pareigą prižiūrėti kai kurias gyvenimo sritis net ir vienuoliams vyrams pavaldžiuose vienuolynuose. Visų pirma vietos ordinaras buvo atsakingas už klauzūros laikymąsi, jis tvirtino ordinarinius ir ekstraordinarius nuodėmklausius, taip

---

¹¹¹ *Regulamen zakonny albo konstytucye panien zakonnych prowincyi W. K. Litewskiego Św. Kazimierza zakonu Św. Franciszka*, Supraśl, 1740.

¹¹² *Relationes status dioecesium in Magno Ducatu Lituaniae*, ed. P. Rabikauskas, v. I., Roma, 1971, p. 39, 104, 122, 142, 152, 174, 186, 196, 204.

¹¹³ Jos laikėsi Šv. Pranciškaus Trečiojo ordino regulos, 1298 m. atnaujintos popiežiaus Mikalojaus IV. Tad Užupio bernardinės nebuvo koletės griežtąja prasme.

¹¹⁴ Borkowska M. OSB, „Propria stubella: na styku prawa i architektury“, in: *Nasza Przeszłość*, t. 105 (2006), s. 281-294.

¹¹⁵ *Regulamen zakonny*, s. 19-21.

pat galėjo dalyvauti vyresniosios rinkimuose, o, reikalui esant, – reguliuoti ir turtinius vienuolyno reikalus¹¹⁶.

Observancija vienuolyne prieš reformą

Šv. Mykolo bernardinų vienuolyno gyvavimo pradžioje, kaip liudija vėlesnių laikų šaltinis, regulos ir konstitucijų seserys uoliai laikėsi. Tačiau dėl karų, epidemijų ir ekonominių sunkumų toks išganingas gyvenimo būdas pašlijo: klauzūros nebuvo paisoma, sunyko bendruomeninis gyvenimas¹¹⁷.

Iš tiesų XVII a. viduryje ir XVIII a. pradžioje visą kraštą niokojusios negandos neaplenkė ir vienuolynų bei sudrumstė įprastą vienuolių gyvenimo tvarką. Bernardinės taip pat ne kartą buvo priverstos palikti vienuolyną ir glaustis saugesnėse vietose. Prieš Maskvos kariuomenės invaziją 1655 m. iš Vilniaus pasitraukė dauguma Šv. Mykolo vienuolių, vienuolyne liko tik kelios ligotos sesutės. Po ilgų klajonių ir gyvenimo geradarių dvaruose bernardinės grįžo į Vilnių tik 1663 m.¹¹⁸ Vienuolyną ir bažnyčią jos rado gerokai apgriautus. 1709 m. siaučiant maro epidemijai, vėl beveik visos seserys buvo palikę vienuolyną ir susivažiavo atgal tik po metų¹¹⁹. Po tokių ilgų išvykų turėjo prabėgti nemažai laiko, kol gyvenimas vienuolyne vėl sugrįždavo į normalias vėžes. Vienuolės turėjo vėl pratintis gyventi kartu ir uždarai, laikytis įprastos dienotvarkės. Be to, reikėjo tvarkyti per karus nukentėjusį ūkį.

Kritusią observanciją bernardinų vienuolyne jau nuo XVII a. pabaigos liudija vizitatorių dekretai. Juose nuolat kartojami reikalavimai laikytis klauzūros, nepriimti gyventi pasauliečių moterų į vienuolių celes, nelaikyti vienuolyne gyvūnų, o taip pat – neapleisti Liturginių valandų chore, kasdienių meditacijų ir bent kartą per metus atlikti rekolekcijas¹²⁰. Minėti nurodymai neatnešė jokių rezultatų, nes vienuolės jų nelabai paisė. Daug įvairių pažeidimų užfiksavo ir 1763 m. vienuolyną vizitavęs naujasis Lietuvos bernardinų provincijolas Antanas Gnievčinskis (*Gniewczynski*)¹²¹. Tačiau jis, atrodo, neketino toleruoti tokios padėties ir apsiriboti tik perspėjimais. Provincijolo iniciatyva Šv. Mykolo bernardinų klausimas svarstytas ir 1764 m. liepos

¹¹⁶ Brzostowski K. K., *Zebranie z listów papieskich, które bullas zowią, z conciliów, wyroków, odpowiedzi i różnych praw kościelnych, dla nauki w[ielebnych] panien zakonnych*, Wilno, 1710, passim.

¹¹⁷ VUB RS, f. 4, b. A333, s. 1.

¹¹⁸ *Kronika bernardynek*, s. 362-365.

¹¹⁹ *Ibid*, s. 390-391.

¹²⁰ VUB RS, f. 4, b. A333, s. 2-27.

¹²¹ *Ibid*, s. 28-32.

mėnesį vykusioje Lietuvos provincijos konvokacijoje, kur buvo konstatuota “taisyтина padėtis” vienuolyne¹²².

Vienuolynas ne pilnai atitiko klauzūros reikalavimus: ūkinis kiemas nebuvo atskirtas vidinio kiemo ir vienuolių gyvenamos pastato dalies. Be to, ir esamos klauzūros laikytasi nepakankami. Tarnams, gyvenantiems už klauzūros, maistas gaminamas toje pačioje virtuvėje kaip ir vienuolėms. Šie tarnai kasdien lankosi klauzūroje, kur vienuolyno ekonomė išduoda jiems priklausančią alaus, degtinės ir duonos porciją. Tarnaitės, gyvenančios klauzūroje, nuolat įvairiais reikalais vaikštinėja iš klauzūros ir vėl atgal, tad durys į klauzūrą dieną naktį yra atidarytos. Vartai, prie kurių priimami svečiai, taip pat laikomi neužrakinti. Mokinių bei rezidenčių giminaičiams ir kitiems pasauliečiams leidžiama ne tik įžengti į klauzūrą, bet ir lankytis dormitorijuje bei vienuolių celėse. Durys tarp vienuolyno ir bažnyčios nerakinamos, tad bet kas gali laisvai įeiti ir išeiti, zakristijonė nesidrovi eiti į bažnyčią ten esant pasauliečiams. Zakristijonas vienuolyno koridoriumi nedraudžiamas vaikšto į virtuvę ar varpinę. Maža to, jam leidžiama miegoti zakristijoje. Ir t. t.

Mokinės ir rezidentės priimamos nesilaikant nustatytų sąlygų. Mokytiis priimamos dar nesulaukusios 7 m. mergaitės ir jau perkopusios 25 m. merginos, dėl jų priėmimo nėra balsuojama. Merginoms leidžiama parlatorijuje švęsti sužieduotuves ir vestuves, o po to vėl grįžti į klauzūrą. Vienuolyne gyvena ir našlės bei vedusios moterys, kurios, nepratusios prie klauzūros ir kitų suvaržymų, griaua vienuolinę discipliną. Joms leidžiama laikyti atskiras tarnaites. Vienuolės priima mokines ir rezidentes ne tik bendrai, bet ir asmeniškai, apgyvendina jas savo celėse ir maitina iš vienuolyno atsargų.

Bendruomeninio gyvenimo pėdsakai sunkiai aptinkami: vienuolės pačios turi pasirūpinti drabužiais, malkomis ir kitais reikalingais daiktais. Dėl to tarp seserų įsigalėjusi didelė nelygybė. Vyresniosios vienuolės, paėmę maisto iš bendrų vienuolyno atsargų, saugo jį savo celėse, ten taip pat atskirai gaminasi ir valgo nesilaikydamos jokio kuklumo. Sergančios seserys slaugomos celėse, o ne infirmarijuje. Tai sukelia daug nepatogumų, be to, atėjęs gydytojas ar nuodėmklausys turi klaidžioti po visą vienuolyną. Jokio bendro rankų darbo bernardinės nedirba, tad užsiima, kuo tik patinka, dykinėja ir švaisto laiką plepėdamos su pasauliečiais.

---

¹²² *Ibid*, s. 33.

Vienuolėms leidžiama turėti asmenines tarnaites – po vieną, dvi ar net tris klauzūroje ir dar daugybę už jos. Kraiti, atsineštą į vienuolyną, kai kurios seserys visą pasilaiko sau, o ne dalina per pusę, kaip kad įprasta. Vienuolynui priklausančiuose dvaruose ekonomus vienuolės keičia be viršininkų (t. y. bernardinų) pritarimo, jais skiria savo pažįstamus bei giminaičius, kurie vienuolynui pridaro daug nuostolių. Nepaisant daugkartinių draudimų, bernardinės laiko vienuolyne šunis ir kitus gyvūnus. Ne tik pasaulietės merginos, bet ir profesės mokomos dainuoti ir groti įvairiais instrumentais pasaulietinę muziką. Seserys vienuolyno vyresniosios neklauso, tarpusavio meilė taip pat prigiesusi¹²³. Trumpai tariant, bernardinės nesilaikė nei vienuolinių įžadų, nei Regulos ar konstitucijų ir gyveno vienuolėms nederantį gyvenimą. Galima pastebėti, kad nėra jokių užuominų apie pagrindinį vienuolių pašaukimą – maldą ir apskritai dvasinį gyvenimą. Kaip vėliau paaiškėjo, čia taip pat buvo gausu įprastų prasižengimų. Vienuolės dažnai nedalyvaudavo Valandų liturgijoje, neatlikdavo meditacijų ar rekolekcijų. Kaip galima išsivaizduoti iš to, ką užfiksavo tėvai bernardinai, atmosfera vienuolyne apskritai nebuvo labai palanki maldai ir kontempliacijai.

Konvokacijos metu konvente gyveno 33 profesės, 2 konversės, 10 mokinių ir rezidenčių, 17 bendrų ir 19 asmeninių vienuolių ir 16 rezidenčių tarnaičių¹²⁴. Tad iš viso 97 moterys ir merginos. Novicių tuo metu, atrodo, iš viso nebuvo¹²⁵. Tačiau seserų skaičius gerokai viršijo numatytą 24 *numerus clausus*. Tėvai bernardinai konstatavo, kad nėra ekonominių sunkumų, kurie neleistų laikytis klauzūros ir pilnos observancijos. Tad nutarė reformuoti neatitinkančius regulos ir konstitucijų papročius¹²⁶.

Provincijolas kreipėsi į Apaštalu Sostą prašydamas priemonių vienuolių observancijos lygiui pakelti o, jei bernardinės nepaklus, išimti jas iš vienuolių jurisdikcijos¹²⁷. Šventoji vyskupų ir vienuolių kongregacija provincijolą paskyrė komisaru bei apaštališkuoju vizitatoriumi ir pavedė jam įvykdyti reformą: sureguliuoti vienuolių gyvenimą pagal teisinės normas ir įvesti tvarką vienuolyno dvaruose¹²⁸. Apie tai Kongregacija pranešė apaštališkajam nuncijui Antonijui Eugenijui Visconti

---

¹²³ *Ibid*, s. 33-41.

¹²⁴ *Ibid*, s. 42.

¹²⁵ *Kronika bernardynek*, s. 388.

¹²⁶ VUB RS, f. 4, b. A333, s. 42.

¹²⁷ *Ibid*, s. 32.

¹²⁸ Kongregacijos laiškas provincijolui, 1765 m. vasario 1 d., in: *Ibid*, s. 45.

Varšuvoje bei Vilniaus vyskupui Ignui Jokūbui Masalskiui ir įpareigojo juos visokeriopai paremti apaštališką vizitatorių, vykdančių jam pavestą misiją¹²⁹.

Apaštališkoji vizitacija ir vienuolių priešinimasis

1766 m. birželio mėnesį prasidėjo Šv. Mykolo vienuolyno apaštališkoji vizitacija. Prisaikdinęs raštininką, Gnievčinskis su juo bei dar keliais liudininkais nuvyko į vienuolyną. Čia visoms seserims pranešė, jog jis yra paskirtas apaštališkuoju vizitatoriumi ir, perskaitęs įgaliojantį raštą, paskelbė vizitacijos pradžią. Provincijolas taip pat paaiškino, kad vienuolyne nebėra laikomasi Dievo ir Bažnyčios įsakymų bei vienuolinių įstatų, tad reikalinga reforma. Bernardinės visa tai pilnai išklausė, padėjo ir pažadėjo nuolankiai priimti Dievo, Apaštalų Sosto ir savo viršininkų valią¹³⁰.

Birželio-liepos mėnesiais Gnievčinskis vizitavo klauzūrinę vienuolyno dalį, tarnų gyvenamas patalpas, ūkinius pastatus ir kiemą, tikrino vienuolių, rezidenčių, tarnų ir kitų vienuolyno gyventojų sąrašus¹³¹. Kadangi, kaip jau minėta, klauzūra buvo neužbaigta, vizitatorius pavedė vienuolyno vyresniajai parūpinti plytų, akmenų ir kitų reikalingų medžiagų, samdyti mūrininkus ir pradėti statybos darbus. Netrukus jis įsakė nebelaikyti vienuolyne rezidenčių pasibaigus numatytam sutarties terminui ir nurodė Kenoje pastatydinti plytinę¹³².

Tačiau jau po pirmo nurodymo (dėl sienos statybos) vienuolyne prasidėjo bruzdėjimai. Kaip paprastai per reformas, nepasitenkinimas kilo tarp vyresniųjų seserų, turėjusių vienuolyne ypatingų privilegijų ir pratusių gana laisvai ir patogiai gyventi. Jau ir anksčiau nepaklusnumu vienuolinei vyresnybei pasižymėjusios keturios bernardinės, vadovaujamos buvusios vyresniosios Aleksandros Bužinskaitės (*Burzynska*), pasiryžo sustabdyti vizitaciją. Jos pradėjo skleisti melagingas paskalas apie vizitaciją ne tik tarp vienuolių, bet ir visiems, atėjusiems prie vienuolyno vartų. Taip sukurstė ir patraukė į savo pusę beveik du trečdalius seserų. Maištininkės persekiojo vienuolyno motinėlą ir kitas dievobaimingas sesutes, neprisidėjusias prie jų. Maža to, kreipėsi pagalbos į pasauliečius. Pats vyskupas Masalskis prisipažino

---

¹²⁹ Kongegacijos laiškas nuncijui ir vyskupui, 1765 m. vasario 1 d., in: *Ibid*, s. 46, 48.

¹³⁰ *Ibid*, s. 48-49.

¹³¹ *Ibid*, s. 49-51.

¹³² *Ibid*, s. 51-52, 54, 55.

provincijolui, kad kai kurie iš jų, ypač Vyriausiojo Lietuvos Tribunolo maršalka Tadas Bužinskis (*Burzynski*), prisispyrę prašė vyskupo sutrukdyti vizitaciją¹³³.

Asmenų vizitacijos metu pagrindinės maištininkės jau atvirai priešinosi vizitatoriui. Paklausta, kodėl nesilaiko vienuolinių konstitucijų, Kolumba Chilkevičiūtė (*Chilkiewiczówna*) išsisukinėjo ir melavo, esą nei ji, nei kitos seserys niekada joms nepriesiekė, kad konstitucijos surašytos Italijoje, todėl Lietuvoje negalioja ir pan. Aleksandra Bužynskaitė viešai reiškė nepasitenkinimą vizitacija ir šaipėsi iš vizitatoriaus. Kai kurios vienuolės papasakojo, kad priešiška vizitacijai nusiteikusios seserys parlatorijuje ir savo celėse be vyresniosios leidimo nuolat kalbasi su įvairiais asmenimis, ypač su katedros nuodėmklausiu Stasevičiumi (*Stasewicz*), ir kuria sumanymus, kaip sužlugdyti vizitaciją. Be to, jau rašė skundus nuncijui ir į Romą. Kelios vienuolės paliudijo ant minėtų raštų mačiusios savo pavardes, bet pačios tikrai jų nepasirašiusios¹³⁴.

Greitu laiku (rugpjūčio 11 dieną) vizitatorius gavo iš nunciatūros inhibiciją ir citaciją, tai yra nurodymą laikinai sustabdyti vizitaciją ir šaukimą į teismą. Vienuolių skunde buvo išdėstyti šie kaltinimai vizitatoriui: jas vizituoja ne Mažosios Lenkijos provincijos komisaras, o Lietuvos bernardinų provincijolas; nepasibaigus dabartinės vienuolyno vyresniosios kadencijai, vizitatorius siekia išsirūpinti iš Kongregacijos leidimą patvirtinti ją antram trimečiui; be vienuolių sutikimo jis nugriovė vieną vienuolyno sieną ir pradėjo statyti kitą; vizitatorius primetinėja naujas griežtesnes taisykles; jis taip pat perėmė į savo žinią vienuolių fundacinių dvarų valdymą¹³⁵.

Prasidėjus neramumams vienuolyne, numatydamas, kad per ateinantį rudenį vyksiančius rinkimus gali būti išrinkta maištininkė, provincijolas iš tiesų prašė Kongregacijos pratęsti dabartinės vyresniosios Justinos Koželiūtės (*Koziellówna*) kadenciją arba paskirti į jos vietą kitą reformai palankiai nusiteikusią vienuolę¹³⁶. Taip pat, kaip minėta, jau buvo nurodęs ruošti statybai. Likusieji kaltinimai neturėjo jokio pagrindo. Bernardines tikrai kas metai vizituodavo provincijolas, o kas treji – komisaras. Šį kartą provincijolas net buvo paskirtas apaštališkuoju vizitatoriumi. Beje, būtent šiuo klausimu vienuolės kreipėsi į Romą ir prašė atšaukti provincijolui duotą įgaliojimą. Vizitatorius nei dabar, nei vėliau neįvedė jokių naujų nuostatų. Rimčiausias buvo su dvarais susijęs kaltinimas. Vienuoliai ar pasauliečiai ekonomai

¹³³ *Ibid*, s. 52.

¹³⁴ *Ibid*, s. 55-57.

¹³⁵ Inhibicija ir citacija, 1766 m. rugpjūčio 2 d., in: *Ibid*, s. 58-60.

¹³⁶ Gniewčinskio laiškas kongregacijai, 1766 m. liepos 21 d., in: LMAB RS, f. 9, b. 1286, l. 1.

kartais tikrai pelnydavosi iš administruojamo moterų vienuolių turto. Šv. Mykolo vienuolės taip pat jau ne kartą buvo nukentėjusios nuo dvarų ekonomų. Neseniai tas klausimas net buvo svarstytas seimelyje¹³⁷. Turimi šaltiniai neleidžia pasakyti, ką tuo metu jau buvo spėjęs padaryti provincijolas. Galbūt pakeitė arba dar tik ketino pakeisti kai kuriuos dvarų ekonomus. Netrukus po inhibicijos provincijolas tikrai paskyrė vieną naują dvaro ekonomą. Tam pritarė visos vienuolės, išskyrus Bužinskaitę¹³⁸. Tačiau, kaip minėta, provincijolas buvo vyriausias bernardinų turto administratorius, tad tam turėjo visas teises. Nepaisant to, kaltinimas dvarų administravimu ir turto disponavimu tapo bernardinų koziriu visos reformos metu. Akivaizdu, kad vienuolėms kažkas padėjo parašyti šį skundą, greičiausiai kas nors iš kapitulos narių.

Vizitatorius abejojo inhibicijos tikrumu ir siuntė žmones į bernardinų vienuolyną aiškintis. Sužinojęs, kad inhibicija tikra, jis gražiuoju bandė įtikinti bernardines paklusti bažnytinei vyresnybei ir reformuoti netikusius papročius. Tačiau vienuolės laikėsi savo¹³⁹. Tuomet vizitatorius ėmėsi žygių sustabdyti bylos svarstymą teisme. Jis parašė nuncijui laišką, kuriame nurodė, kad visi kaltinimai yra nepagrįsti, ir nusiuntė iš Kongregacijos gauto įgaliojimo bei bernardinų konstitucijų kopijas¹⁴⁰. Be to, prašė paskirto bylos prokuratoriaus, Varšuvos bernardino Štemborsko (*Sztemborski*), įkalbėti nuncijų nutraukti bylą teisme¹⁴¹. Visa tai, matyt, iš tiesų įtikino nuncijų, nes netrukus (rugšėjo 1 d.) inhibicija buvo atšaukta¹⁴².

Atšaukus inhibiciją, vizitaciją tęsė naujai išrinktas bernardinų provincijolas Juvenalis Charkevičius (*Charkiewicz*), kuriam atiteko apaštališkojo vizitatoriaus ir komisaro pareigos bei įgaliojimai¹⁴³. Kaip tik tuo metu baigėsi vienuolyno vyresniosios trijų metų kadencija. Vizitatorius laikina vyresniaja – prezidente paskyrė tuometinę viršininkę Justiną Koželiūtę ir nurodė bernardinėms nerengti rinkimų, kol jis negaus atsakymo iš Romos. Vizitacijai priešiškos vienuolės dėl to kreipėsi į vyskupo teismą. Masalskis ir kai kurie konsistorijos nariai parėmė maištininkes. Vyskupas rinkimams vadovauti paskyrė auditorių ir savo sekretorių Petrą Samsoną Točilovskį (*Toczyłowski*), kuris įtraukė į šį reikalą archidiakoną Aleksandrą Horainą

---

¹³⁷ Katak K., *op. cit.*, s. 383.

¹³⁸ VUB RS, f. 4, b. A333, s. 73.

¹³⁹ *Ibid*, s. 60, 62-63.

¹⁴⁰ Gniewčinskio laiškas nuncijui, 1766 m. rugpjūčio 18 d., in: *Ibid*, s. 64-66.

¹⁴¹ Gniewčinskio laiškas Štemborskiui, b. d., in: *Ibid*, s. 68-72.

¹⁴² *Ibid*, s. 73.

¹⁴³ *Ibid*, s. 74.

(*Horain*) bei oficiolą Karolį Karpį (*Karp*)¹⁴⁴. Horainas be vizitatoriaus žinios nušalino prezidentę ir ja paskyrė viso maišto iniciatorę Bužinskaitę, be to, nustatė rinkimų datą. Vizitatorius dėl neteisėtų archidiakono veikslių skundėsi vyskupui, bet šis nereagavo. Galiausiai spalio mėnesį rinkimai įvyko vadovaujant Horainui. Nepaisant provincijolo ir daugumos vienuolių priešinimosi, archidiakonas po balsų skaičiavimo vyresniąja paskelbė Bužinskaitę¹⁴⁵.

Po to prasidėjo neregėti ginčai ir bylinėjimai. Vizitatorius protestavo prieš neteisėtus rinkimus ir su reformai palankiomis sesutėmis rašė skundus į Romą. Maištininkės toliau skleidė gandus, kad bernardinai nori pasisavinti jų dvarus. Prie šių kaltinimų prisidėjo Točilovskis. Paklusnios vienuolės viešai liudijo, kad visa tai yra šmeižtas. Vizitatorius pavedė eksprovincijolui A. Gnievčinskiui bylinėtis su Točilovskiu dėl melagingų kaltinimų bernardinams ir t. t.¹⁴⁶

Gruodžio mėnesį Vyskupų ir vienuolių kongregacija pripažino, kad rinkimai buvo neteisėti, nurodė nušalinti Bužinskaitę ir prezidente paskirti dabartinę vikarę Teresę Chodzkūtę (*Chodzkówna*)¹⁴⁷. Be to, pavedė Žemaičių sufraganui ir Vilniaus kapitulos kanauninkui Mykolui Chominskiui (*Chominski*) išsiaiškinti aplinkybes, susijusias su šiais rinkimais¹⁴⁸. Įdomu, kad greičiausiai tas pats Horainas prieš keletą metų vadovavo Gardino brigitičių abatės rinkimams, kurie vėliau taip pat buvo anuliuoti.

Tuo metu vyresniąja išrinkta Aleksandra Bužinskaitė skubėjo stabdyti vizitatoriaus jau pradėtus reformos darbus. Ji be viršininkų žinios ir diskrečių pritarimo atleido vieno dvaro ekonomą ir grąžino atgal provincijolo nušalintąjį. Kitame dvare išvijoj kataliką ir smuklę už mažesnę kainą išnuomojo žydai (paėmusi iš jo dovaną). Išvarė iš Kenos plytdirbius, o plytas išbarstė. Suklastojusi pajamų ir išlaidų sąrašus, nuslėpė nemenką sumą pinigų. Atleido kai kurias teisėtai išrinktas vienuolyno pareigūnes ir paskyrė kitas. Nepaisydama vizitatoriaus draudimo, priiminėjo rezidentes ir leido joms gyventi vienuolių celėse. Šias rezidentes ir jų tarnaites maitino iš vienuolyno maisto atsargų, tad galiausiai maisto ėmė stingti

---

¹⁴⁴ *Ibid*, s. 74-75.

¹⁴⁵ Mykolo Chominskio surinkta medžiaga apie vyresniosios rinkimus, in: LMAB RS, f. 9, b. 1286, l. 65-66.

¹⁴⁶ VUB RS, f. 4, b. A333, s. 77-79.

¹⁴⁷ Nuncijaus Visconti laiškas Šv. Mykolo vienuolėms, 1767 m. balandžio 4 d. (jame perteikia 1766 m. gruodžio 11 d. Konkregacijos laiško jam turinį), in: LMAB RS, f. 9, b. 1286, l. 9.

¹⁴⁸ Mykolo Chominskio laiškas Šv. Mykolo vienuolėms, 1767 m. gegužės 25 d. (jame perteikia 1767 m. balandžio 4 d. nuncijaus laišką jam), in: *Ibid*, l. 11.

pačioms vienuolėms¹⁴⁹. Be to, kaip pažymėjo provincijolas, Bužinskaitė ir jos bendrės Liturgines valandas chore retai gieda, dar rečiau arba ir visai neatlieka meditacijų, visą dvasinį mokymą atmeta, ir “tuo labiau užsispyrę, kuo didesnę protekciją turi”¹⁵⁰.

Būtent. Vyskupas ir pavieniai jo kurijos nariai jau nuo pradžių parėmė reformai besipriešinančias bernardines. Tiesa, nežinia kodėl. Galbūt vienuolės patraukė juos į savo pusę įvairiai šmeiždamos bernardinus. Neabejotinai prie to prisidėjo minėti VLT maršalkos ar kitų pasauliečių prašymai sustabdyti vizitaciją.

Reformos dekretas

1767 m. balandžio mėnesį presidente buvo paskirta Chodzkūtė. Tuo metu J. Charkevičius, baigęs vizitaciją, surašė ir paskelbė reformos dekretą¹⁵¹. Provincijolas atnaujino pirmtako paliepiamą atitverti siena klauzūrinę vienuolyno dalį nuo tarnų gyvenamų oficinų. Taip pat nurodė pastatyti atskirą virtuvę tarnams ir įrengti Kenoje plytinę. Uždraudė zakristijonui ar kitiems vyrams pro vienuolyną vaikščioti į varpinę ir liepė per visas pamaldas pačioms vienuolėms ar tarnaitėi skambinti vienuolyne esančiu varpeliu. Vienuolyno vartų ir bažnyčios raktus kiekvieną vakarą pareigūnės turėjo atiduoti vyresniajai. Nurodė paskirti namų ekonomą, kuris būtų atsakingas už neklauzūrinėje vienuolyno dalyje gyvenančią šeimyną ir rūpintusi vienuolyno ūkiu. Jis turėjo priimti ir registruoti iš dvarų atvežtą maistą ir skirstyti jį pagal poreikį ir vyresniosios nurodymus.

Rezidentėms, kurios laikosi klauzūros, leido gyventi tik tol, kol baigsis sutarties terminas. Kitos pasaulietės moterys, ypač ištekėjusios, gyvenančios vienuolių celėse ir už išlaikymą nemokančios, per nustatytą laiką turėjo išsikraustyti. Naujai besiprašančių į vienuolyną rezidenčių nurodė nepriimti, kol nebus galutinai įvesta klauzūra. Vizitatorius liepė palikti tik po vieną asmeninę tarnaitę, kitas atleisti. Reikalui esant, vyresnioji galėjo paskirti vienuolėms ir po antrą tarnaitę. Tarnaitės turėjo gyventi atskirai ir jokių būdu nenakvoti vienuolių celėse. Vizitatorius griežtai uždraudė vienuolėms per langus bendrauti su kieme esančiais tarnais, ekonomais ir kitais asmenimis. Ir apskritai kalbėtis su pasauliečiais leido tik parlatorijuje, tik su vyresniosios leidimu ir tik esant antrai vienuolei. Galiausiai nurodė pusryčių metu

¹⁴⁹ Šv. Mykolo vienuolyno vizitacijos dekretas, 1767 m. gegužės 18 d., in: *Ibid*, l. 15.

¹⁵⁰ *Ibid*.

¹⁵¹ Reformos dekretas, 1767 m. gegužės 29 d., in: *Ibid*, l. 25-26.

kiekvieną pirmadienį skaityti Honorato konstitucijas, o kiekvieną šeštadienį – vyskupo Konstantino Kazimiero Bžostovskio sudarytą bažnytinių teisės normų vienuolėms rinkinį. Dekreto įgyvendinimą prižiūrėti vizitatorius pavedė eksprovincijolui Antanui Gnievčinskiui¹⁵². Pagal konstitucijas, už nepaklusnumą ir priešinimąsi viršininkams ar pasauliečių pagalbos ieškojimą bernardinėms grėsė ekskomunika¹⁵³. Vizitatorius Bužinskaitei ir jos bendrininkėms bausmes atidėjo, bet, vienuolėms nepasitaisius, ateityje pažadėjo griežtai bausti.

Apibendrinant galima teigti, kad reformatorius iš esmės apsiribojo klauzūra bei su ja susijusiais klausimais ir ūkiniais patvarkymais. Bendruomeninis gyvenimas ar malda reformos dekrete net neminimi, nors šiose srityse taip pat buvo įsigalėję regulos bei konstitucijų neatitinkantys papročiai. Galbūt įtakos galutiniam dekretui turėjo toks įnirtingas vienuolių priešinimasis. O gal vizitatorius dėmesį sutelkė į svarbiausius, jo manymu, dalykus, kitus palikdamas vėlesniam laikui. Bet atrodo, tai tiesiog atspindi viršininkų požiūrį į vienuoles ir atitinka tendenciją, būdingą reformoms, vykdomoms iš “viršaus”. Bet kuriuo atveju, ši reforma buvo tik grįžimas prie seno be jokių naujų elementų. Kita vertus, toks aršus vienuolių priešinimasis klauzūros sugriežtinimui galbūt liudija, kad Šv. Mykolo bernardinės, kilusios iš tretininkų, visgi jau nuo pradžių išlaikė šiek tiek laisvesnį požiūrį į klauzurą.

Ginčas dėl dvarų ir reformos pabaiga

Maištininkės, turėdamos užnugarį, nenuleido rankų ir toliau priešinosi. Netrukus po reformos dekreto paskelbimo dalis vienuolių parašė vyskupui supliką¹⁵⁴. Joje išdėstė visus nusiskundimus vizitatoriumi ir bernardiniais, prašė vyskupo užtarimo ir su visu turtu pasivedė jo globai. Suplikoje vienuolės jau anksčiau kartotus kaltinimus papildė naujais. Bernardinai esą jų dvarus valdo, ekonomais skiria pačius vienuolius, nuomos kontraktus sudarinėja ir pajamas savinasi. Dėl to vienuolynas, anksčiau buvęs toks turtingas ir išlaikydavęs našles bei vargšus, dabar nuskurdo ir įsiskolino. Pajamų neužtenka pragyvenimui, dienos maisto porcija labai menka, vietoj alaus seserys geria vandenį, tuo tarpu tėvai bernardinai (iš jų turto) mėgaujasi kava ir vengrišku vynu. Provincijolas primetinėja naujus nuostatus, kurių nei jos, nei jų

¹⁵² Charkevičiaus įgaliojimas Gnievčinskiui, 1767 m. gegužės 29 d., in: *Ibid*, l. 27.

¹⁵³ *Regulamen zakonny albo konstytucye*, s. 81.

¹⁵⁴ Suplika, 1767 m. liepos 2 d., in: LMAB RS, f. 9, b. 1286, s. 42-43.

pirmtakės niekada nesilaikė. (O juk bernardinės pašauktos tarnauti Dievui pagal savo, o ne basųjų karmeličių ar vizitierių regulą.) Vizitatorius išvijo iš vienuolyno našles, mokines ir merginas dėl saugumo vienuolyne globėjų ir tėvų paliktas. Net ir nuo vaikystės vienuolyne gyvenančių ir pašaukimą į vienuoles turinčių merginių priimti nenori. Bernardinai pinigų ima, o dvasinius patarnavimus atlikti vengia. Kai kurios vienuolės dėl jų veiksmų ir žodžių buvo ištiktos paralyžiaus, o viena ir merdėdama šaukė, kad tėvai bernardinai kalti dėl jos mirties. Vienuoliai šmeižia bernardines Romoje. Vizitatorius atleido teisėtai išrinktas pareigūnes ir paskyrė vietoj jų jaunas, net 30 metų neturinčias seseris. Šios iš vyresniųjų vienuolių tyčiojasi, su bernardiniais nuolat kalbasi ir kitaip nusiženginėja. Dabartinė vienuolyno vyresnioji vienuolyno turtą švaisto. Ir t. t. Kaip matyti, abi nesutariančios pusės kaltino viena kitą tais pačiais nusižengimais.

Vyskupas Masalskis labai jautriai sureagavo į vienuolių skundą dėl dvarų. Jau ir prieš tai palaikęs maištininkes, dabar jis visu smarkumu įsitraukė į šį reikalą. Panašu, kad vyskupas siekė paimti į savo valdžią bernardinų turto (labai nemenko) administravimą. Reiktų paminėti, kad jis turėjo dideles pretenzijas kištis ir į kitus vienuolyno reikalus. Masalskis supliką nusiuntė Vyskupų ir vienuolių kongregacijai į Romą, o Šv. Mykolo vienuolyno dvarų administratoriumi paskyrė jau minėtą Petrą Točilovskį. Tačiau provincijolas įrodinėjo savo teisę administruoti bernardinų dvarus¹⁵⁵. Taip prasidėjo naujas ginčas tarp vizitatoriaus ir vyskupo bei jo patikėtinio Točilovskio. Šis nesutarimas kartu paliudija tą faktą, kad moterų vienuolynai kartais bažnytinių institucijų buvo traktuojami kaip įtakų sfera.

Naujasis administratorius savavališkai ėmė skirti ekonomais savus žmones ir jiems nurodinėti, kontroliuoti vienuolyno pajamas. Be to, trukdė vienuolyno vyresniajai vienuolyne įgyvendinti reformos nuostatus, šiurkščiai elgėsi su vienuolėmis. Beje, Točilovskis apskritai pasižymėjo, kaip svetimo turto švaistytojas¹⁵⁶. Iš pradžių bernardinės jam pakluso, bet galiausiai neapsikentusios paprašė vyskupo jį atšaukti¹⁵⁷. Tada Točilovskis pradėjo įvairiai grasinti ne tik seserims, bet ir bernardinams¹⁵⁸. 1768 m. sausio mėnesį vizitatorius su vienuolėmis parašė skundą nuncijui prieš Točilovskį ir konsistoriją dėl dvarų administravimo¹⁵⁹.

¹⁵⁵ Charkevičiaus laiškas vyskupui, 1767 m. liepos 9 d., in: LMAB RS, f. 9, b. 1286, l. 35.

¹⁵⁶ Kurczewski J., *Kościół zamkowy czyli katedra wileńska*, cz. I, Wilno, 1916, s. 324.

¹⁵⁷ Šv. Mykolo bernardinų viešas protestas, 1767 m. gruodžio 22 d., LMAB RS, f. 9, b. 1286, l. 85.

¹⁵⁸ VUB RS, f. 4, b. A333, s. 84-85.

¹⁵⁹ *Ibid*, s. 86.

Už tai vyskupas net buvo paskelbęs apaštališkajam vizitatoriui ekskomuniką¹⁶⁰. Nuncijus, įgaliotas Vyskupų ir vienuolių kongregacijos, nurodė Točilovskį atšaukti iš pareigų ir paskirti kitą dvarų administratorių¹⁶¹. Bet vyskupo patikėtinis neskubėjo pasitraukti ir toliau kaip įmanydamas vargino vienuoles.

Pačios vienuolės išliko pasidalinę į dvi apylyges dalis. Maištininkės nesiliovė skųstis. Jos apkaltino bernardinus, kad šie, išlaužę duris, naktį įsiveržė į vienuolyną, grasino reformai nepritariančioms vienuolėms ir jas sumušė¹⁶². Kitos seserys visa tai neigė¹⁶³. Dėl šio skundo konsistorija net ketino vizituoti Šv. Mykolo vienuolyną, tačiau J. Charkevičius neleido ir nurodė netrukdyti jam vykdyti savo pareigų. 1768 pavasarį paklusnios sesutės kelis kartus rašė į Romą, prašydamos netikėti apie bernardinus ir jas pačias sklindančiais gandais. Jos nurodė, kad visi kaltinimai bernardinams įvairiuose skunduose, o ypač suplikoje, yra šmeižtas¹⁶⁴. Taip pat melagingos yra sklindančios žinios, jog, bernardinų vienuolyne prasidėjus reformai, dvi seserys tapo liuteronėmis, trys iš nevilties numirė, o dar trys pasitraukė iš vienuolių luomo ir pan.¹⁶⁵

1768 m. pab. ir 1769 m. pr. abi nesutariančios pusės (vizitatorius ir konsistorija vyskupo vardu) pateikė savo pasiūlymus dėl visų ginčytinų klausimų tarpininkui kanauninkui Pauliui Bžostovskiui¹⁶⁶. Jis pripažino, kad konsistorija pažeidė bernardinams priklausančią teisę skirti pareigūnus, tikrinti inventorius ir kitaip administruoti moterų vienuolių turtą. Bernardinės turėjo viešai atsiprašyti už šmeižtus ir gražinti pinigus, kuriuos yra skolingos Točilovskiui (už rūpinimąsi jų reikalais, skundų rašymą į Romą, paskolą Bužinskaitei malkoms ir kt.)¹⁶⁷.

1769 m. kovą dalis maištininkių viešai atsiprašė ir pripažino, kad viskas, kuo kaltino bernardinus inhibicijoje, suplikoje ir įvairiuose skunduose buvo šmeižtas¹⁶⁸. Tačiau aršiausios reformos priešininkės šio rašto nepasirašė. Nuncijus pavedė katedros kustodui Juozapui Korvinui Kosakovskiui (*Kosakowski*) įvykdyti naujus

---

¹⁶⁰ *Ibid*, s. 87.

¹⁶¹ Nuncijaus laiškas konsistorijos oficialui Modzolevskiui (*Modzolewski*), 1768 birželio 26 d., in: *Ibid*, s. 103.

¹⁶² Šv. Mykolo bernardinų skundas prieš bernardinus, 1768 m. sausio 20 d., in: LVIA f. 604, ap. 88, b. 675, l. 51-52.

¹⁶³ VUB RS, f. 4, b. A333, s. 86.

¹⁶⁴ Šv. Mykolo bernardinų viešas pareiškimas, 1768 m. balandžio 30 d., in: VUB RS, f. 4, b. A333, s. 96-101.

¹⁶⁵ Šv. Mykolo bernardinų viešas pareiškimas, 1768 m. gegužės 29 d., in: *Ibid*, s. 101-102.

¹⁶⁶ LMAB RS, f. 9, b. 1286, l. 92-105.

¹⁶⁷ Bžostovskio atsakymas į pateiktus pasiūlymus, 1769 m. vasario 16 d., in: *Ibid*, l. 120.

¹⁶⁸ Šv. Mykolo bernardinų viešas atsiprašymas, 1769 m. kovo 29 d., in: *Ibid*, l. 123-124.

vienuolyno vyresniosios rinkimus ir paskyrė jį dvarų administratoriumi vietoje Točilovskio¹⁶⁹. Rugspjūčio mėnesį nauja vyresniaja išrinkta Liudvika Cibulska (*Cybulska*). Po šių rinkimų jau visos vienuolės parašė viešą prisipažinimą nuncijui. Juo atsiėmė visus bernardinams mestus kaltinimus. Be to, pažadėjo laikytis reformos nuostatų, o jeigu tai būtų sunku, tai neieškoti pasauliečių ar dvasininkų užtarimo, bet eiti teisiniu keliu ir prašyti dispensos¹⁷⁰. Vienuolės taip pat atsiprašė pačių bernardinų, prašė ir toliau joms vadovauti bei pasižadėjo būti paklusnios¹⁷¹.

Vyskupų ir vienuolių kongregacija, susipažinusi su minėtais bernardinų raštais, tų pačių metų gruodžio mėnesį oficialiai užbaigė visą bylą. Kongregacijos prefektas įgaliojo nuncijų patvirtinti įvykusius vyresniosios rinkimus, atleisti maištininkes nuo bausmės (jos tik turėjo atlikti rekolekcijas), jeigu reikės, pratęsti apaštališkojo vizitatoriaus įgaliojimus Lietuvos bernardinų provincijolui, o dvarus nurodė administruoti pagal vienuolyno konstitucijas ir iki ginčo galiojusią tvarką¹⁷². Nuncijus pavedė Juozapui Kosakovskiu prižiūrėti, kad būtų laikomasi Kongregacijos nurodymų dėl dvarų administracijos¹⁷³. Kosakovskis surašė vienuolėms ordino ir vienuolyno nuostatus bei įvairius popiežių potvarkius, susijusius su vienuolių turto administravimu, ir nurodė jų laikytis¹⁷⁴.

Tik pasibaigus ginčams ir nesutarimams, išvarginusiems visą provinciją ir pareikalavusiems didžiulių išlaidų, reforma be trukdžių galėjo būti įgyvendinama. Iš vienuolių laiško (1769 m. rugsjūtį) žinome, kad reformos nutarimai jau pradėti vykdyti: pastatyta pertvara ir atskira virtuvė, vedami iš dvarų atvežamų javų registrai. Be abejo, pastatyti sieną buvo žymiai lengviau ir užtruko daug greičiau nei įpratinti vienuoles iš tiesų laikytis klauzūros. Kad būtų įgyvendinti kiti reformos punktai, turėjo praeiti nemažai laiko. Jau beveik po septynių metų (1776 m.) bernardinų prokuratorius Gedeonas Grabovskis (*Grabowski*) teigė, kad pravestą reformą reikia įtvirtinti. Jis surašė ir pateikė bernardinams svarstyti Šv. Mykolo vienuolėms skirtų dvasinio ir ekonominio gyvenimo nuostatų projektą¹⁷⁵. Grabovskis atkreipė dėmesį, kad bernardinėms reikia gero dvasios tėvo, kuris priverstų jas paklusti vienuoliniam

¹⁶⁹ Nuncijaus laiškas (2) Kosakovskiu, 1769 birželio 8 d., in: *Ibid*, l. 135-136, 141.

¹⁷⁰ Šv. Mykolo bernardinų laiškas nuncijui, 1769 m. rugsjūčio 21 d., in: *Ibid*, l. 144-145.

¹⁷¹ Šv. Mykolo bernardinų laiškas-suplika bernardinams, 1769 m. rugsėjo 4 d., in: *Ibid*, l. 148-149.

¹⁷² Kongregacijos laiškas nuncijui, 1769 m. gruodžio 22 d., in: *Ibid*, l. 151.

¹⁷³ Nuncijaus laiškas Kosakovskiu, 1770 m. birželio 30 d., in: VUB RS, f. 4, b. A333, s. 126-128.

¹⁷⁴ Kosakovskio laiškas ir nuostatai bernardinėms, 1771 m. rugsjūčio 20 d., in: *Ibid*, s. 129-146.

¹⁷⁵ LMAB RS, f. 9, b. 1286, l. 152-155.

nuostatams. Sunku pasakyti, ar projektas buvo patvirtintas ir kaip bernardinėms sekėsi laikytis nuostatų.

Labai greitai, po paskutinio Lenkijos-Lietuvos valstybės padalijimo, buvo suvaržyta vienuolių ir apskritai Katalikų Bažnyčios veikla. Okupacinės valdžios kontrolė pamažu apėmė visas vienuolių gyvenimo sritis¹⁷⁶. Tokiomis sąlygomis pagrindinis rūpestis vienuoliams buvo apskritai išlikti ir tęsti gyvenimą vienuolyne, mažiau dėmesio skiriant tam, *kaip* tai daroma.

---

¹⁷⁶ Mandziuk J., „Zakony w (archi)diecezji wileńskiej“, in: *600 lat (archi)diecezji wileńskiej*, nr. 5-6, Białystok-Drohiczyn-Łomża, 1987–1988, s. 181-186.

IŠVADOS

Gardino brigičių reformą XVIII a. II p. paskatino jėzuitai ir jų platintas ignaciškas dvasingumas. Šie potridentinės Bažnyčios reformos nešėjai pasiekė Gardino brigites su dideliu pavėlavimu, tačiau, nepaisant to, subrandino didžią reformatorę, pradėjusią vienuolyno reformą. Per vienuolinio gyvenimo tvarkos reformą abatė siekė reformuoti dvasinį vienuolyno gyvenimą. Didelį dėmesį ji skyrė seserų pamokymams ir vidinės askezės ugdymui. Vienuolyno vyresnioji taip pat reikalavo griežtai laikytis neturto įžado, vienuolinės disciplinos ir klauzūros. Šia reforma buvo siekiama grįžti prie pirminės regulos ir ordino įkūrėjos dvasios (skirtingai nuo bernardinių reformos, kurios metu buvo įgyvendinamos bendros bažnytinės teisės normos). Dalis brigičių iš pradžių nepritarė abatės įvestoms naujovėms, jos pradėta reforma įnešė į bendruomenę daug neramybės ir susiskaldymo. Tačiau galiausiai svarbiausius vyresniosios reikalavimus seserys priėmė. Vienuolyną vizitavę vyskupai parėmė abatės vykdomą reformą. Galima teigti, kad vidinė reforma Gardino vienuolyne kilo neatsitiktinai: čia buvo tęsiama motininio Liublino brigičių vienuolyno tradicija reformuotis pačioms.

Po Tridento Bažnyčios Susirinkimo reformavus bernardines tretininkes, jos tapo vienuolėmis tikrąja šio žodžio prasme. Tačiau galima daryti prielaidą, kad Šv. Mykolo bernardinės visgi išlaikė laisvesnį požiūrį į klauzūrą ir neturto klausimą. XVII a. viduryje visą valstybę ištikę katastrofos buvo didelis smūgis ir vienuoliniam gyvenimui, po jų bernardinės niekada nebegrižo prie pirminės observacijos. Reformos metu bernardinų provincijolas dėmesį skyrė visų pirma vienuolinei disciplinai, nesirūpindamas dvasiniu vienuolių gyvenimu. Reformatorius apsiribojo klauzūra bei su ja susijusiais klausimais ir ūkiniais patvarkymais. Taigi iš esmės buvo įgyvendinami Tridento Bažnyčios Susirinkimo nuostatai. Kai kurios vienuolės labai įnirtingai priešinosi reformai tiek legaliais, tiek ir nelegaliais būdais. Jas palaikė vyskupas, kanauninkai ir pasauliečiai. Masalskis, parėmęs brigičių reformos iniciatyvą, tapo bernardinių reformos stabdžiu. Bernardinių reforma galiausiai peraugo į provincijolo ir vyskupo ginčą dėl bernardinų dvarų administravimo. Atliktas tyrimas dar kartą paliudija, kad nėra abstrakčios vienuolijų ar vienuolynų reformos. Kiekvienos konkrečios reformos atveju labai daug kas priklauso ne tik nuo bendrųjų Bažnyčios vadovybės nuostatų, bet ir nuo asmenybių bei susiklosčiusių aplinkybių.

ŠALTINIAI IR LITERATŪRA

Rankraštiniai šaltiniai

LMAB RS

F9-136 – Vilniaus bernardinių vienuolyno ir Šv. Mykolo bažnyčios inventorius, 1695 m.

F9-1286 – Vilniaus Šv. Mykolo bernardinių vienuolyno reformos dokumentai, 1766–1769 m.

F43-8207 – LDK maršalkos Kristupo Vesiolovskio žmonos 1642 m. testamento kopija.

LVIA

F-604-88-675 – Vilniaus Šv. Mykolo bernardinių vienuolyno įvairūs teismo pobūdžio dokumentai.

F-604-88-684 – Vilniaus Šv. Mykolo bernardinių vienuolyno įvairūs teismo pobūdžio dokumentai.

VUB RS

F4-A333 – *Zebranie wszystkich (stosujących się do Reguly y konstytucyi X. Honorata Komesa, Arcybiskupa Larryssenskiego y nuncyusza) ordinacyi przewielebnych o.o. kommissarzow y prowincyalow roznemi czasy przy kanonicznych wizytach w.w. Panom świętomichalskim Trzecei Reguły S. Franciszka do obserwowania zostawionych, jako tez procederu połowy mniszek tegoż zgomadzenia niechcące przyjąc reformy z pomoca konsistorza wilenskiego w roku 1765 zaczętego, z rozkazu Iuvenalis Charkiewicz Ex-ministri ac protunc vicary provincialis Super D. na następujące fascykuly podzielone. A. D. 1774*

Publikuoti šaltiniai

Brzostowski K. K., *Zebranie z listów papieskich, które bullas zowią, z conciliów, wyroków, odpowiedzi i różnych praw kościelnych, dla nauki w[ielebnych] panien zakonnych*, Wilno, 1710;

Decrees of the Ecumenical Councils, ed. N. Tanner, vol. 2, London, 1990;

Dzieje kapitularne zakonnic świętej matki Brygitty konwentu grodzieńskiego, wyd. M. Borkowska OSB, K. Obremski, Toruń, 2001;

Kałamalska-Saeed M., „Kronika bernardynek świętomichalskich w Wilnie // *Nasza Przeszłość*, t. 101 (2004);

Regulamen zakonny albo konstytucye panien zakonnych prowincyi W. K. Litewskiego Św. Kazimierza zakonu Św. Franciszka, Supraśl, 1740;

Relationes status dioecesium in Magno Ducatu Lituaniae, ed. P. Rabikauskas, v. I., Roma, 1971.

Literatūra

Borkowska M. OSB, „Propria stubella: na styku prawa i architektury“, in: *Nasza Przeszłość*, t. 105 (2006);

Borkowska M. OSB, *Panny siostry w świecie sarmackim*, Warszawa, 2002;

Borkowska M. OSB, „Miscellanea brygitańskie: dwie fazy reformy potrydenckiej klasztoru lubelskiego“, in: *Nasza Przeszłość*, t. 89 (1998);

Borkowska M. OSB, *Życie codzienne polskich klasztorów żeńskich w XVII–XVIII wieku*, Warszawa, 1996;

Borkowska M. OSB, „Miscellanea brygitańskie: Grodno“, in: *Nasza Przeszłość*, t. 85 (1996);

Delumeau J., *Reformy Chrześcijaństwa w XVI i XVII w.*, t. 2, Warszawa, 1986
Encyklopedia Katolicka, t. II, Liublin, 1976;

Gidžiūnas V., „Vienuolijos Lietuvoje XIII–XX amžiuje“, in: *Lietuvos katalikų mokslo akademijos metraštis*, t. V, Roma, 1970;

Górski K., *Zarys dziejów duchowości w Polsce*, Kraków, 1986;

Historia Kościoła w Polsce, t. II, cz. 1, Poznań-Warszawa, 1979;

Janicka-Olczakowa E., „Zakony żeńskie w Polsce“, in: *Kościół w Polsce*, t. II: Wiek XVI–XVIII, Kraków, 1970;

Lietuvos vienuolynai. Vadovas, Vilnius, 1998;

Kantak K., *Bernardyni polscy*, t. II, Lwów, 1933;

Katalikų Bažnyčios istorija, d. II, Vilnius, 1997;

Kraszewski J.I., *Kościół święto-michalski w Wilnie. Obraz historyczny z pierwszej połowy 17 w.*, Wilno, 1833;

Krikščionybės Lietuvoje istorija, sud. V. Ališauskas, Vilnius, 2006;

Kurczewski J., *Kościół zamkowy czyli katedra wileńska*, cz. I, Wilno, 1916;

Litak S., *Od Reformacji do Oświecenia: Kościół Katolicki w Polsce nowożytnej*, Lublin, 1994;

Mandziuk J., „Zakony w (archi)diecezji wileńskiej“, in: *600 lat (archi)diecezji wileńskiej*, nr. 5-6, Białystok-Drohiczyn-Łomża, 1987–1988;

McNamara J. A. K., *Sisters in Arms: Catholic Nuns through Two Millennia*, Cambridge, 1998;

Pazzelli R. TOR, *The Franciscan Sisters: Outlines of History and Spirituality*, Steubenville, 1993;

Podlewski W. M. OP, *Św. Brygida królowa szwedzka i zakon jej pod regułą Zbawiciela*, Kraków, 1892;

Targosz K., *Piórem zakonnicy: kronikarki w Polsce XVII w. o swoich zakonach i swoich czasach*, Kraków, 2002;

Vaišvilaitė I., „Moterys vienuolės XVII a. Lietuvoje“, in: *Istorinė tikrovė ir iliuzija: Lietuvos dvasinės kultūros šaltinių tyrimai* (Vilniaus dailės akademijos darbai, 31), Vilnius, 2003;

Williamson B., *The Bridgettine Order: Its Foundress, History and Spirit*, London, 1922;

Wyczawski H. OFM, *Klasztory bernardyńskie w Polsce w jej granicach historycznych*, Kalwaria Zebzydowska, 1985;

Zahorski W., *Kościół św. Michała i klasztory panien Bernardynek w Wilnie*, Petersburg, 1911.

Reforms of Nunneries in the Grand Duchy of Lithuania in the Second Half of the 18th c.: Two Case Analysis

Summary

The paper analyses the two the most prominent attempts to renew the women's religious life in the 18th century in Lithuania.

The reform in the Brigittine convent in Grodno arose on nuns' own initiative. The reform was meant to be a return to the Rule and the initial spirit of the founder. The abbess aimed to reform the spiritual life of the nunnery in the first place. She also demanded to keep strictly the vow of poverty, monastic discipline and enclosure. Initially part of the nuns resisted the changes she introduced, but finally they accepted the main requirements. The bishops, who were visiting the convent at the time, supported the reform.

Since the end of the 17th century visitation reports reveal the low level of monastic observance in the St Michael's Bernardine convent. The nuns were departing from enclosure, communal life and common property. The initiator of the reform was the Bernardine's provincial. Mainly he sought to tighten enclosure. Part of the nuns didn't want to accept the reform and tried to prevent the visitation. Masalskis, the bishop of Vilnius, and the canons supported these nuns. Later the Bernardine's estates became the main issue between the provincial and the bishop. Finally the Bernadines accepted the reform but the existing courses cannot tell how the changes were realized.